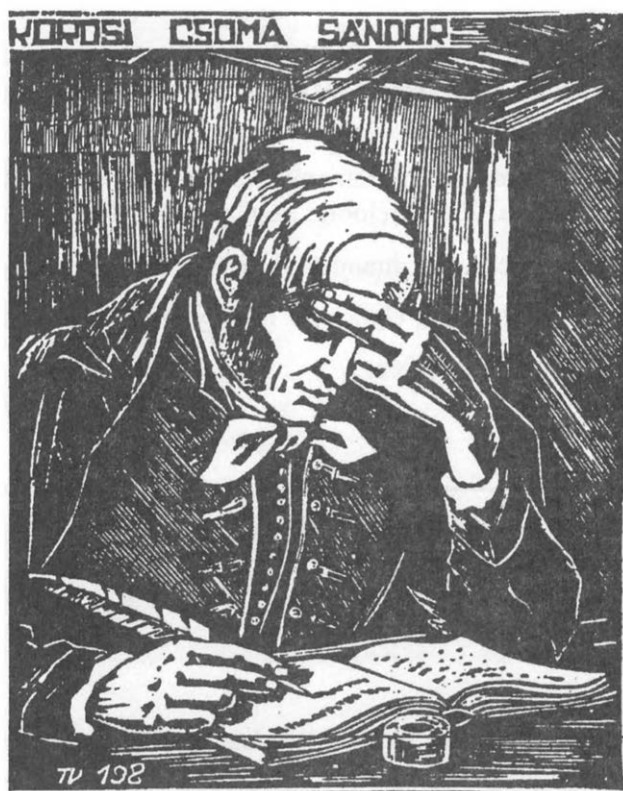

OSZK HÍRADÓ

az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XLII. évfolyam – 1999. 3–4. szám

TARTALOM

KRÓNIKA

- 2 Személyi hírek és változások
- 2 Zircz Péter (1927–1999) (Győri Erzsébet)

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

- 3 A nemzetközi kiadványcsere alakulása 1994–1998 között (Gábor Kálmánné)
- 6 Vásárhelyi Judit köszöntése abból az alkalomból, hogy 1999-ben ő kapta meg a Széchényi emlékérmét (Heltai János)
- 8 Vásárhelyi Judit köszönő szavai
- 8 Osztályozási rendszerek a világhálón (Ungváry Rudolf)

KIÁLLÍTÁS

- 13 Kiállítások az OSZK külföldi hungarikumaiból (Kovács Ilona)
- 14 Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából határainkon kívül megjelent könyvek és cikkek válogatott bibliográfiája (Hargitai Sz. Rajna)
- 18 Hommage à Bartók–Kodály (Csorba)

TÁJÉKOZÓDÁS

- 19 VI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál
- 19 Beszélgetés Fried Istvánnal, a Herder-díj 1999-es kitüntetettjével (Riporter: Rózsa Mária)

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

- 21 Megemlékezés a Himnusz születésének 176. évfordulójáról
- 21 Honunk e hazában (Nemeskürty István)
- 23 Kölcsey hagyomány-fogalma
- 24 Könyv a XXI. században (Hámori József)
- 25 Ellentmondások a Hymnuszban és a Hymnus körül (Tamás Ferenc)
- 28 Magyarság és egyetemesség (Kósa Ferenc)
- 30 Kőrösi Csoma Sándor, a könyvtáros (Batári Gyula)

SAJTÓFIGYELŐ

- 33 A könyvtár a közösség emlékezetének a temploma. Argentín–magyar könyvtárközi együttműködés (K. B.)
- 34 Átadták a Magyar Örökség díjakat
- 34 Komputerek a könyvtárban. Keressük Minervát. (Szódy Judit)

KRÓNIKA

SZEMÉLYI HÍREK ÉS VÁLTOZÁSOK

1999. március 1–1999. április 30.

Új dolgozóink: Drzka Magdolna gazd. üi., Pü. és Számvit. osztály, Hovánszki István könyvtáros, Periodika Feld. osztály, Jáki Éva könyvtáros, Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Eltávoztak a könyvtárból:

- **munkaviszonya megszűnt:** Domonyi Katalin ügyvit. alk., Biztonsági osztály, Hermány Csabáné könyvtáros, Könyvfeldolg. osztály, Pörös Géza főkönyvtáros, Kutatási osztály.
- **kilépett:** Végh Ferenc segédmunkás, Műsz. Fenntart. osztály
- **nyugdíjazással:** Dr. Bacsa Györgyné főkönyvtáros, Mikrofilm- és Fényképtár.

Zircz Péter (1927–1999)

1999. január 11-én elhunyt Zircz Péter, az Országos Széchényi Könyvtár egykori főigazgató-helyettese. 1984. június 30-ai, hirtelen nyugdíjba vonulása után – melyre betegsége kényszerítette – visszavonultan, csendben, könyvei között élt egy kedves budai faluban: Budajenőn. Ott nyugszik a budajenői temetőben immár, 1999. január 18-án temették.

Hivatalaiban, munkahelyein alig maradt utána személyes sorsáról szóló dokumentum, pedig nem kevés helyen és nem keveset dolgozott. A Pozsonyban született, a háború befejezése után ott érettségizett fiatalemberre nem sok jó várt az akkori Csehszlovákiában. Onnan menekült Magyarországra, mindenképpen tanulni szeretett volna, először orvosnak, majd jogásznak készült, mezei joghallgató volt, tanulmányai mellett már húsz éves korától dolgozott. Volt a Magyar Áttelepítési Kormánybizottságnál, itt kiváló szlovák nyelvtudását hasznosították. Dolgozott az Építésügyi Minisztériumban, az Építéstudományi Intézetben, az Építőanyagipari Minisztériumban, az

Építésügy Tájékoztatói Központban, ezeken a helyeken ő alakította ki a dokumentációs szolgálatokat, ezek a feladatok vitték a könyvtárügybe és kötelezték el végérvényesen. Több mint hat esztendeig volt a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatóhelyettese. Sokat köszönhet neki az egyetemi könyvtár: a szolgálat, a szolgáltatási készség sokirányúságára, annak minden szépségére az ő kezdeményezésére figyeltek fel kollégái. Ő is szerette a várost: Örök életemben hálás vagyok Miskolcnak, neki köszönhetem egyik nagy «kalandomat», irodalmi próbálkozásaimat – vallotta egy önéletrajzában, 1977-ben [OSZK Híradó, 1977. 1–3. sz.]. A Napjaink című irodalmi és kulturális havilapnak nem csak rovatvezetője, hanem szinte mindenese volt; írt színházi kritikákat, szociográfiát, műfordított szlovák, cseh, lengyel és orosz nyelvből. Sok fiatal pályakezdő szerzőt ő mutatott be a város irodalomértő közönségének. Miskolcon kötetei láttak napvilágot, foglalkozott a város művelődéstörténetével,

sajtótörténetével. Otthon volt valóban Miskolcon, haláláig jó szívvel gondolt vissza az ott töltött évekre.

A műszaki egyetem könyvtárát hat év után mégis odahagyta, mert új kihívásokat keresett. Ekkor került a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályára, nyolc évet töltött ott különböző beosztásokban. 1977. február 1-jén nevezték ki az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettesévé. A központi szolgáltatások ügyében és a könyvtár fejlesztési kérdéseiben dolgozott sokat és látott nagyon messzire. Valójában csak közvetlen munkatársai tudják és néhány ránk maradt kéziratból, munkaanyagból ismerhető meg milyen korszerűen, az akkori magyar viszonyokat messze megelőzve gondolkodott a Nemzeti Könyvtárról, a Magyar Nemzeti Bibliográfiáról és a gépesített MNB-rendszer továbbépítéséről, a tároló könyvtári feladatokról. Az ő munkálkodása, szervező készsége teremtette meg a lehetőséget a Magyar Könyvészet 1921–1944 hatalmas ciklusbibliográfia kiadására, a Nemzeti Periodika Adatbázis számítógépes változatának a létrejötté is neki köszönhető.

Hosszan sorolhatnánk cikkeit, hozzászólásait, nagyobb tanulmányait, melyek máig a szolgálat korszerű

felfogásáról tanúskodnak. Pályája utolsó kalandjának szánta a Nemzeti Könyvtárat, hirtelen jött betegsége rövidre szabta ezeket az éveket. Korai nyugdíjba vonulása után hetente egyszer bejárt az Új Könyvek szerkesztőségébe, s csak a szerkesztőség munkatársai tudják, hogy az anonim recenziók közül melyek kerültek ki a keze alól. Sokat olvasott, élete utolsó évéig írta ki-tűnő, színes könyvismertetőit. Kevés barátja volt, de sokan szerették és még többen becsülték fáradhatatlan munkálkodásáért. A Budajenőn töltött években a nagy család, a falu öregjei és fiataljai vették körül szeretettel. Munkatársa volt a Kismutató című lapnak, mely a falu életéről ad számot a helybelieknek; a IV. évfolyam 14. számában (1999. 1. szám) vettek tőle búcsút szerkesztőtársai. Sírjánál az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai nevében Szűcs Jenőné emlékezett rá.

Zircz Péter sorsában benne volt nemzedékének minden megpróbáltatása és minden öröme.

A nekrológ a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1999. májusi számában is megjelenik.

Győri Erzsébet

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRÓL

A nemzetközi kiadványcsere alakulása 1994–1998 között

A kiadványcsere alapvető célja a korábbi évekhez képest a beszámolási időszakban sem változott, ez pedig a külföldön megjelenő magyar nyelvű és magyar vonatkozású kiadványok begyűjtése és ellentételezésül a külföldi könyvtárak és egyéb kulturális intézmények részére szükséges hazai szakirodalom kiküldése. Viszont már az 1990-es évek első felében észlelhetők voltak olyan jelentős változások (pl. a kiadványárak emelkedése mind külföldön, mind belföldön, a gyarapítási keret stagnálása, majd csökkenése, a külföldi hungarikumok számának – különösen a szomszéd országokban – bekövetkezett gyarapodása), amelyek befolyásolták a cseretevékenységet és átalakították az évtizedek során kiépült kapcsolatokat. Így a kiküldött és a kapott kiadványok értékét

szigorúbban figyelembe vevő elszámolásokra helyeződött a hangsúly a külföldi könyvtárakkal, megkezdődött a teljesen egyoldalú kapcsolatok felszámolása, miközben jelentős kapcsolatbővítés történt a szomszéd országok magyarlakta területeinek kulturális intézményeivel.

1994–1998 között még inkább érvényesültek a fenti tendenciák és a nehézségek tovább szaporodtak azáltal, hogy átalakult a köteles példányok beszállítási rendje. A könyvtárak számára korábban átadott 16 példány 6 példányra csökkent, melynek következtében az OSZK csak a saját állománya részére kap 2 példányt, de a kiadványcsere céljaira korábban jutó további 2 példányról már le kellett mondania. Az újraszabályozás ugyan éveket vett

igénybe és a rendelet csak 1998 áprilisában lépett hatályba, ennek ellenére a beszolgáltatott példányok száma már évekkel korábban jelentősen csökkent. Különösen érvényesült ez a drága szakkönyveknél, pedig a legnagyobb igény ezek iránt mutatkozik a külföldi könyvtárak részéről. A kiadványcsere céljaira jutó köteles példányok csökkenése, majd elmaradása azt jelentette, hogy megszűnt a bázisa a hazai könyvtárak részére korábban vállalt csereszolgáltatásnak, hiszen ettől kezdve csupán az OSZK költségvetési keretéből kellett beszerezni a külföldi könyvtárak által igényelt hazai kiadványokat. A változások következtében csökkent a kiadványcsere központi szolgáltató szerepe, ugyanakkor a Csereszolgálat korábbi évekhez képest nagyobb arányt vállalt az OSZK állománygyarapításában. Könyvek esetében a gyarapodás forrása az alábbiak szerint alakult: 1994-ben vétel 817, csere 1056; 1995-ben vétel 771, csere 1053; 1996-ban vétel 997, csere 1041; 1997-ben vétel 556, csere 1344; 1998-ban vétel 368, csere 558 mű beszerzését tette lehetővé. A külföldi időszaki kiadványok esetében mindig is domináns volt a csere szerepe (1995-ben előfizetés 151 cím, csere 815 cím, 1996-ban előfizetés 68 cím, csere 923 cím, 1997-ben előfizetés 66 cím, csere 713 cím beérkezését biztosította). Az elmúlt évek alatt szorosabbá vált az együttműködés a Gyarapítási Osztály Külföldi Csoportjával. A munkát megkönnyíti, hogy az OSZK-ban lezajlott átszervezést követően 1998-ban az állománygyarapításban részt vevő valamennyi egység egy főosztályvezető irányítása alá került.

Még a két sor köteles példány birtokában is szükség volt további példányok beszerzésére valamennyi külföldi kérés teljesítéséhez. Azonban a könyv- és folyóiratárak folyamatos emelkedésével (évi kb. 30–40%) nem tartott lépést az állománygyarapítási keret és ebből a kiadványcserére jutó rész sem, sőt folyamatosan csökkent (1995-ben 5,6 millió Ft, 1997-től 4,6 millió Ft). A kért kiadványok beszerzéséhez egyre nagyobb arányban kellett kiegészíteni az OSZK keretet, mégpedig pályázati támogatások és az ún. fizető partnereknek nyújtott szolgáltatásokért befolyt összegek bevonásával. A kötelespéldányok csökkenése majd elmaradása miatt jelentősen megnőtt a kiegészítő források szerepe. 1998-ban viszont még ezek is áldozatul estek a könyvtár munkáját megbénító pénzügyi deficitnek. Mivel a cseretevékenység egyik formáját sem lehetett szüneteltetni, a külföldről beérkezett kérések jelentős részét csak a korábbi években képződött tartalékokból sikerült teljesíteni.

A főbb jellemzők számbavétele után röviden áttekintjük a kiadványcsere alakulását a beszámolási időszakban.

1995-ben került sor a periodikus kiadványok cseréjének felülvizsgálatára. Eddig az OSZK saját céljaira történt cserén kívül a külföldről megküldött, de az OSZK gyűjtőkörén kívül eső kiadványokból 32 hazai könyvtár 171 külföldi lapot kapott. Ezek ellentételezése a kötelespéldányok kiegészítéseként korábban is saját keretből történt. Az új helyzetben ez azonban tovább már nem volt vállalható. Az érintett könyvtárak által át nem vállalt cseréket le kellett mondani és azóta a Csereszolgálat csak az ellentételezést nem igénylő kiadványokat fogadja és továbbítja a hazai könyvtáraknak. A pénzügyi nehézségek miatt 1996-ban is folytatódott a lapelőfizetések további lemondása (241 hazai lap törlésre került sor) ezzel egyidejűleg 100 (az OSZK számára felesleges, ill. nem viszonzott) periodikum küldésének beszüntetését kérték a külföldi partnerektől. Hasonló megfontolásból 1998-ban sor került a kiküldött sorozati kiadványok csereegyenlegeket figyelembe vevő csökkentésére is. A felesleges cserék leépítésének igénye a cserepartnereknél is jelentkezett, a lemondások egy részét külföldről kezdeményezték. Azokkal a partnerekkel, melyekkel a kölcsönös érdekesség alapján zajlik a kiadványcsere, zökkenőmentes az együttműködés, sőt a kinti partnereknél bekövetkezett változásoknak köszönhetően (pl. új nemzeti könyvtári épületek felépülése Nyugat-Európában) élénkültek is a kapcsolatok. Ilyen pl. a Bibliothèque Nationale Párizsban, ahol a nemzeti könyvtár új épületének megnyitásakor a csereegyenlegen felül 1997-ben kézikönyveket kértek a kutatói és általános segédkönyvtárak részére. Sugár Péter történészprofesszor közbenjárására megnőtt az igény a magyar kiadványok iránt az University of Washington (Seattle) könyvtárában és ellentételezésként teljesítik az OSZK dezideráta kéréseit. Igen jó a kapcsolat a Library of Congress-szel is. Ők a hungarikumokat automatikusan küldik és a duplumaikból is rendelkezésre bocsátanak itt hiányzó műveket. Változatlanul nagyon jó az együttműködés a német és az osztrák nemzeti könyvtárral, ugyanúgy a szlovák és a cseh nemzeti könyvtárakkal is. A lengyel nemzeti könyvtár is teljesíti dezideráta kéréseink zömét, emellett a több kötetre tervezett nemzeti atlasz kiadványcsere keretében történő megküldésétől sem zárkózott el (a magas ár ellenére). A többi kelet-európai nemzeti könyvtárral kapcsolatban az a tapasztalat, hogy a cserekapcsolatok ápolása pénzügyi nehézségek miatt ko-

moly akadályokba ütközik. Nemcsak a kiadványok beszerzése okoz gondot a partnereknek, hanem a cseranyag postázása is. Erről számolt be pl. az orosz és a bolgár nemzeti könyvtár is. Ez különösen aggasztó, mert a volt szocialista országokból a korábbi években kizárólag csere útján érkeztek be a hungarika kiadványok az OSZK állományába. Az utóbbi években a dezideráta kérések teljesítése észrevehetően lecsökkent, leginkább duplumcsere-jegyzékekről ajánlanak fel a külföldi partnerek válogatási lehetőséget. Csak az előfizetett időszaki kiadványok érkeznek meg rendszeresen. Jugoszláviából a kurrens hungarikumok többségét sikerült beszerezni csere- ill. támogatott partnerek révén (pl. az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszéke számos, korábban megjelent vajdasági magyar kiadvány beszerzésében segített). A nemzeti könyvtárakkal fennálló cserekapcsolatok mellett nagyon fontosak a hungarika anyagot gyűjtő tudományos intézmények könyvtáraival kiépített együttműködések is. Ilyen volt többek között pl. Schweizerische Osteuropa-Bibliothek, melynek korábban a közelmúltban elhunyt Gosztanyi Péter professzor volt az igazgatója. Gosztanyi professzor még nyugdíjba vonulása után is, haláláig segített a Csereszolgáltatnak a hungarikumok beszerzésében.

A külföldre cserében kiküldött művek sorában jelentős mennyiséget képeznek az OSZK-kiadványok. Legszélesebb körben az MNB füzeteket teríti a Csereszolgáltat. Az MNB Könyvek sorozat 150 helyre jutott el. 1996-ban, a Könyvvilág c. információs lap megszűnése után megnövekedett az érdeklődés az MNB füzetek iránt. 1995-től az MNB CD-ROM változata is bekerült a kiadványcsere körébe. Kezdetben 3, majd 1996-ban 8, 1998-ban már 16 helyről kéri az MNB-CD évi két aktualizált kiadását. Ellentételezésül 5 helyről nemzeti bibliográfiák CD-ROM-jait küldik, emellett tematikus bibliográfiák (pl. a müncheni Bayerische Staatsbibliothek-ből a régi könyvállomány és a kelet-európai gyűjtemény katalógusa, a jelentős hungarika-anyagot őrző burgenlandi Tartományi Könyvtár katalógusa), ill. papíron kiadott nemzeti bibliográfiák érkeznek az OSZK-ba. OSZK évkönyv 160 címre, sorozati kiadványok 85 könyvtárba kerülnek. A korábban 139 partnernek járó Magyar irodalom és irodalomtudományi bibliográfia kiadásának felfüggesztésekor számos helyről érkezett sajnálkozó visszajelzés.

Amíg a külföldi könyvtárakkal kiépített kiadványcserék az értékegyenleg megközelítő azonosságára épülnek, a szomszéd országok magyarlakta területeinek kulturális intézményeivel ápolott kapcsolatok in-

kább támogató jellegűek, mert itt a kiküldött hazai kiadványok az anyanyelvi kultúra megtartását és ápolását, a magyar nyelven folyó iskolai oktatást is segítik. A Csereszolgáltat kapcsolatrendszere kiterjed óvodákra, iskolákra, könyvtárakra főiskolai és egyetemi tanszékekre, egyéb tudományos és kulturális intézményekre. A kintiek viszonzásul összegyűjtik és elküldik az OSZK-nak a területükön megjelenő magyar nyelvű kiadványokat, könyveket, lapokat, egyéb időszaki jellegű kiadványokat, aprónyomtatványokat, melyek döntő hányada csak ezen a csatornán keresztül jut el a nemzeti könyvtárba. Kivételt képeznek a magyar kormány támogatásával kiadott munkák, melyekből a legtöbbször köteleespéldány jelleggel közvetlenül a kiadók küldenek az OSZK-nak. Ez különösen 1998-ban volt jellemző. 1994-ben és 1995-ben a határon túli magyar kulturális intézmények könyvkéréseit nagyjából pályázati támogatásokból sikerült biztosítani. 1994-ben az Illyés-alapítvány, 1995-ben a Soros-alapítvány nyújtott fedezetet jelentősebb mennyiségű könyv (elsősorban kézikönyvek és a magyar szépirodalom klasszikusainak alkotásai) beszerzésére. Ezután már nem volt pályázati lehetőség ilyen célra, de nagy segítséget jelentett néhány kiadó ingyenes adománya, vagy rendkívül kedvezményes megvásárlást biztosító ajánlata. Ezen kívül néhány társadalmi szervezettől és iskolákban közzétett felhívásra szervezett gyűjtésekből jutott tetemes könyvmennyiség ilyen célokra. 1996-tól kezdve már a határon túli magyar intézmények is közvetlenül pályázhattak könyvtárfejlesztésre. Többen közülük az OSZK segítségét kérték a megkapott keretek felhasználásában. A megrendelések lebonyolítását a Nemzetközi Csereszolgáltat vállalta magára, 44 lap előfizetését és több száz könyv megvásárlását intézték el a Csereszolgáltat munkatársai a kedvezményezett (Újvidéki Egyetem Kémia Tanszéke és a Belgrádi Egyetem Magyar Tanszéke) részére. A támogatások másik csoportja a külföldi magyar intézetek, képviselők munkáját hivatott támogatni. Közülük elsősorban a magyar és finnugor tanszékeknek és intézeteknek küld a Csereszolgáltat hazai kiadványokat.

A folyamatosan emelkedő árak ellenére sem csökkent az érdeklődés a hazai kiadványok iránt azoknál a külföldi partnereknél, amelyek nem küldenek csereanyagot, hanem kifizetik rendeléseiket. Ezek legtöbbször dokumentációs intézet, vagy hungarológiai érdekelt-ségű intézmény, de van köztük nemzeti és egyetemi könyvtár is, melyek együttesen évente 2–3000 kiadványt rendelnek. A külföldi partnerek zömmel olyan tudományos szakmunkákat kérnek, amelyek nem vagy

csak nehezen szerezhetők be a könyvpiacra, ezzel a szolgáltatással viszont hozzáférhetővé válnak a nagyvilág kutatói számára is. Az egyik ilyen partnerünk pl. a British Library, amely egyáltalán nem vállal cserét, még a saját kiadványait illetően sem. Évente 50–70 lap előfizetésére és 5–600 monográfia beszerzésére ad megbízást. A francia Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine szaporodó rendelései mögött az Európai Unióba készülő Magyarország iránti megnövekedett érdeklődésre is következtetni lehet. A zürichi Zentralbibliothek elsősorban kortárs magyar irodalom és irodalomtudomány körében megjelent művek beszerzésével bízta meg a Csereszolgot. Új fizető partnerként jelentkezett a Schweizerische Ost-

europa-Bibliothek 1997-ben és a Római Egyetem Idegennyelvi Könyvtára 1998-ban. Ez utóbbi 220 hazai könyv megvásárlásában kérte az OSZK segítségét.

A beszámolási időszakban a Nemzetközi Csereszolgot munkáját három év alatt évente 1–1 számítógép beszerzésével sikerült korszerűsíteni. 1997-ig, amikor még nem volt lehetőség hálózati kapcsolódásra, címterek kiépítésében és az adminisztrációban segítettek a gépek. 1998-ban elérhetővé vált a hálózat és ezzel meggyorsult a kapcsolattartás a külföldi partnerekkel, hozzáférhetővé váltak a hálózaton elérhető adatbázisok, megkezdődött az elektronikus könyvrendelés.

Budapest, 1999. április 28.

Gábor Kálmánné

Vásárhelyi Judit köszöntése abból, az alkalomból, hogyan 1999-ben ő kapta meg a Széchényi-emlékérmét

Széchényi Ferenc Emléknapi, 1999. április 29.

Pojjáné Vásárhelyi Judit 1973 óta dolgozik az Országos Széchényi Könyvtárban. Talán most nem udvariasság megállapítani, hogy ez bizony több, mint egy emberöltő. Bármilyen fiatal is tehát a Széchényi-díj várományosa, mégis igen hosszú ideje szolgálja hűséggel, szerénységgel, szorgalommal, okossággal a Nemzeti Könyvtár, szűkebben véve a nemzeti retrospektív bibliográfia ügyét.

Helyes rendelése az a Könyvtár Vezetésének, hogy évről-évre ünnepi külsőségek mellett Széchényi-díjjal tünteti ki egy-egy arra érdemesnek ítélt munkatársát. Helyes rendelés az is, hogy ilyenkor elhangzik a kitüntetett laudatója, hiszen az ilyen laudatio minden látszat ellenére elsősorban magának az ünnepnek szól, alkalom arra, hogy megálljunk egy-egy pillanatra az életben, hálaadással és örvendezve vegyük számba feladatainkat és elvégzett munkáinkat. Másodsorban szól a laudatio a könyvtárnak, amely alkotási lehetőséget és kenyeret ad mindnyájunknak, és legfeljebb, ha harmadsorban szól a köszöntöttnek.

Nagyon megkönnyíti viszont a laudator feladatát, ha a köszöntendő személy valóban méltó a dicsőretek, és dicsőrete által a Széchényi Könyvtár neve válik fényesebbé, tündöklök még jobban.

Pojjáné Vásárhelyi Judit pedig ilyen jelölt. Nem akarom itt most munkásságát részletesen ismertetni, inkább a XVII. századi fejedelmi tükrökről veszek

példát, és nem annyira a személyét dicsérem, hanem inkább azokat a tulajdonságokat, amelyeket a huszonöt éven keresztül együtt végzett munka során ismertem meg benne, azaz – XVII. századi nyelven szólva – beszélek az ő jóságos cselekedeteiről, vagyis azokról a virtusairól, amelyeket a bevezető mondatban már fel is soroltam.

Először is dicsérem benne a fidelitást, azaz a hűséget. Anyagilag előnyösebb, vagy simább karriert ígérő lehetőségek nem szakították el a könyvtártól, pedig tanított az ELTE-n is, és hívták a mienknél jobban fizető külföldi könyvtárak is.

Másodszor dicsérem benne a humilitást. Az alázatosságot és szerénységet. A Petrik-féle bibliográfia XVIII. századi pótköteteinek anyaggyűjtését vezette kezdő kutatóként hosszú éveken át. Szervezte és ellenőrizte a hazai és külföldi könyvtárakban készült hosszú listákat kiértékelő kollégák munkáját. Aztán, mikor másféle kötelességek és örömök hívták, másnak adta át a gyűjtőmunka továbbvitelét és befejezését, s így másnak jutott a vetés aratása is, a kötetek kiadásának hálásabb feladata.

Harmadszor dicsérem benne a diligentiát, azaz a szorgalmat. Ha az előbbi bibliográfusi erény, akkor ez kétszeresen az. Sohasem elégedett meg már vezetőként sem csupán az irányítással, ami egyébként magában is éppen elég feladatot ad, hanem részt vállalt és

részt vállal a mindennapok apró munkáiban is. Bár a Régi Magyarországi Nyomtatványok III-dik kötetének szerkesztését, előbb méltatott szerénységével ugyancsak másnak engedte át, annál nagyobb lendülettel dolgozott elkészítésében. És nemcsak a munka élvezetes részét jelentő tételírást végezte magas színvonalon, hanem az unalmas és fárasztó apróságokból, mint például a címek összeolvasása, mutatók készítése és hasonlók, egyenlő mértékben vette ki a részét, mint beosztott munkatársai. Mindezt az irányítás és egyéb magára vállalt feladatok mellett. – Ez már új jóságos cselekedetehhez vezeti át a laudatort.

Negyedszer dicsérem a jó gubernatiót, azaz a jó gondviselést. Ezt pedig két részre osztom, úgymint belsőre és külsőre. A belső gondviselés azt jelenti, hogy minden munkához meg kell találni a megfelelő embert. Azért készülhetett el a Régi Magyar Könyvtár, az „RMK” III öt kiegészítő kötete, mert olyan kézbe adta, aki elégséges volt a feladatra.

Nem elég azonban a feladatokat csupán kiosztani. Ha valaki megakad, vagy lassabban halad a vártnál, segítségről kell gondoskodni. Ezért hívta meg közénk az RMNy szlovák tételeinek elkészítéséhez a kérdés ma legjobb szakértőjét.

A jó vezető ügyel arra is, hogy munkatársai is minél előbbre jussanak pályájukon. Tudományos fokozatok megszerzésekor, nagyobb lélegzetű művek befejezése idején senkinek sem hiányzott sem a biztatás, sem a szükséges apró kedvezés.

A külső gondviselést megint csak két részre osztom. A mai világban – jól tudjuk – nem elég a munkát elvégezni, azt el is kell tudni adni. Időben és a megfelelő helyre kell pályázni. S szó van bár az RMK III-ról, az RMNY-ről vagy egy-egy munkatárs tanulmánykötetéről, időben készítette el a pályázatot és mindig sikerrel, vagy időben szól annak, akit illet a feladat. Ezért jelenhettek meg és jelennek meg sorra a munkánk eredményeit tartalmazó kötetek.

A külső gondviselésen értem még a könyvtárra való gondviselést is. Hosszú ideje ütemesen látnak napvilágot az OSZK-füzetek Vásárhelyi Judit szerkesztői tevékenységének köszönhetően, terjesztve a Könyvtár tudományos hírnevét.

Nem működhethének a könyvtárban tudományos műhelyek, ha a könyvek feldolgozása, az olvasók kiszolgálása és a többi alapfeladat végzése nem folyna olajozottan. Az OSZK Átvilágító Bizottságában végzett munkájával adta Vásárhelyi Judit tanúbizonysá-

gát, hogy nem idegen tőle a jó ordinantia, azaz a jó szervezés erenye sem.

Ötödször dicsérem benne a sapientiát és perseverentiát, azaz az eszességet, bölcsességet és kitartást. A jó és kitartó szervezés mellett jó felkészültség és bölcsesség kellett ahhoz, hogy a tavalyi évben megjelenhetett a Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa ötödik kötete, amely 33 jelentős magyarországi könyvtárnak adja közre rövid történetét és ismerteti német anyagát. Nálunk elhanyagolt ügyet, országképépítést szolgál ez a kötet két irányban is. Egyrészt megismerteti a hazai értékeket a külfölddel, másrészt megtapasztalhatták a munkát megrendelő münsteri Wilhelm-Universität kutatói, hogy Magyarországon európai színvonalon felkészült partnerekre találhatnak. Szinte észrevétlenül irányította e nagy munkát Vásárhelyi Judit, és nemcsak irányította, hanem egy igen nagy fejezetét meg is írta.

Nem vezethet tudományos műhelyt senki, aki maga is nem műveli tudományát magas színvonalon. A sapientiát dicséri Vásárhelyi Juditban számos kisebb tanulmánya mellett Szenci Molnár Alberttől illetve Alberttől kiadott három könyve. A Szenci-filológia utóbbi két évtizedének ezek voltak a legjelentősebb eseményei. Még a kisgyermek nevelésének hat éve sem szállt el jelentős szellemi teljesítmény nélkül. Ekkor született meg Bethlen János monumentális történeti művének, a Historia rerum Transsylvanicarumnak a magyar fordítása.

A sokféle jóságos cselekedet között Szenci Molnár Albert Vásárhelyi Judit által kiadott Discursusa szerint a legfeljebb való a constantia, az állhatatosság. Elég hosszú ideje dolgozunk együtt ahhoz Vásárhelyi Judittal, hogy láthattuk egymást emberileg nehéz helyzetekben: családtagok betegsége, eltávozása idején. Mindezekben constantiával, állhatatosan és mozdíthatatlanul viselte magát mindenkor.

A laudatio végén nem felejtkezhetek el arról, hogy a mai nap kitüntettje az eddigi szokásoktól eltérően nem könyvtári pályája végén, hanem annak delelőjén kapja meg a Széchényi-díjat. Sok lehetőség és sok küzdelem vár rá még a jövőben is. Kívánom először is a Könyvtárnak, hogy minden évben hasonlóan méltó személynek adhassa át ezt a becses díjat. Vásárhelyi Juditnak pedig őszinte barátsággal kívánok az eddiginél még hosszabb, hasonlóan eredményes és sikeres munkálkodást.

Heltai János

Vásárhelyi Judit köszönő szavai

Kedves Kollégák!

Nagyon szeretném megköszönni az OSZK Vezetőségének, hogy ebben az esztendőben engem méltatott erre a rangos kitüntetésre. Ugyanakkor nagyon köszönöm Heltai János és Pavercsik Ilona szép szavait.

Tulajdonképpen ez a két irányból tapasztalható támogatás és felém áradó szeretet kísért egész Széchényi könyvtáros pályafutásom során. Nagyon sajnálom, hogy Borsa Gedeon most nincs köztünk, hiszen őneki köszönhetek mindent. Ő tanított meg dolgozni, s tanított meg arra, hogy egy-egy cél megvalósítása érdekében előre kell tisztázni minden apró lépést, és csak az elvek következetes végigvitelével lehet eredményt elérni. S ha az ember tudja, hogy még egy

pontot sem rak ki feleslegesen, akkor könnyűvé válik a munka...

Ugyanakkor azért is nagyon örülök, mert ezzel a kitüntetéssel az RMNY Szerkesztőség és munkája is a figyelem középpontjába kerül. Hiszen itt remek gárda tevékenykedik – mind Borsa-tanítványok –, akik saját kutatási területükön is az RMNY-ben tanult elveket kamatoztatják. Ki is kíváncsi a tudományos világban túlzott precízségünkre, azzal, hogy nemigen szeretünk olyat állítani, amit tényekkel ne tudnánk alátámasztani. Véleményem szerint a Szerkesztőség minden tagja megérdemelné ezt a kitüntetést. Éppen ezért arra kérem a kedves Kollégákat, hogy ne csak engem ünnepeljenek, hanem egyenként a Szerkesztőség minden munkatársát.

Osztályozási rendszerek a világhálón*

1. Bevezető

A World Wide Web (WWW, röviden Web), és vele az általánosan hozzáférhető és felhasználóbarát felületek megjelenését követően viharos gyorsasággal születtek meg és fejlődtek hatalmas rendszerekké a különféle *keresőszolgáltatások*, mint például az Alta Vista, HotBot, Infosec, Magellan, excite, Yahoo. Magyarországon pedig az Alta Vizsla, Heuréka, Hudir. Ezekre a rendszerekre szemantikai szempontból nemcsak a hagyományos online adatbázisokhoz képest könnyebb kezelhetőség, hanem az asszociatív gondolkodással jobban összhangban álló keresési struktúrák is jellemzők.

A Web keresőszolgáltatásaiban alkalmazott információkereső nyelvek/osztályozási rendszerek a fel-

használó szempontjából fontos jellemzői a következők:

- kizárólag természetes nyelven alapulnak;
- rendkívül rugalmasan használhatók
- rendkívül változatos típusú információk kereshek egyazon információkereső nyelvvel/osztályozási rendszerrel (a dokumentumleírásoktól kezdve a testületi információkon, menetrendeken, telefonszámokon, statisztikai adatokon, utazási információkon át a magánjellegű tényadatokig).

Az alábbiakban a Web keresőszolgáltatásaiban alkalmazott osztályozási rendszerek néhány jellemzőit fogjuk áttekinteni.

* A Széchényi Ferenc-emléknapon, 1999. április 29-én elhangzott előadás.

2. Az Internet-katalógusok osztályozási rendszerei

A Web keresőszolgáltatásaiban alkalmazott osztályozási rendszereket a Yahoo példáján mutatjuk be, mely a jelenleg ismert katalógusok között egyike a leggazdagabb választékú szolgáltatásoknak. Belépőlapja (portálja) az 1. ábrán látható.

Archeology (Embantan és régészet), Artificial Life (Mesterséges élet), stb.

A hierarchikus rendszer nem különösen „mély”: alig 3–4 szintet tartalmaz. Ezért jelenik meg a második és a harmadik szinten olykor nagyon sok osztály. A szerkesztők valószínűleg nem mernek a már széles körben megismert főszerkezeten változtatni; ilyen vál-

1. ábra. A Yahoo Internet katalógus belépőlapjának részlete, melyen az osztályozási rendszer legfelső szintje látható

A szisztematikus rendezés hiánya

A tervezők hagyományoktól való érintetlensége abban is megmutatkozik, hogy az egyes szinteken az ilyen típusú rendszerek többségében az osztályokat nem szisztematikusán, hanem betűrendben jelenítik meg. Indokaik kétségtelenül nyomósok: a lehető legkevesebb szellemi erőfeszítést szeretnének okozni a végfelhasználónak. A legfelső szinten még nem annyira feltűnő, hogy a hierarchikus rendszer adott szintjén össze nem tartozó osztályok kerülnek egymás mellé, mert ezen a szinten minden keresőszolgáltatásban a lehető leggyorsabb áttekintésre töreksenek: egy pillantással lehessen fölmérni, hogy a rendszer lényegében mit és hol tartalmaz. Az alsóbb szinteken azonban szokatlan találkozások adódnak. A Science (Tudomány) második szintjének több mind 60 osztálya például így kezdődik: Acoustics (Akusztika), Agriculture (Mezőgazdaság), Alternative (Alternatív technikák), Amateur science (Amatőrök által művelt szakterületek), Anthropology and

toztatás nélkül azonban nem oldható már meg, hogy az egyes szinteken az osztályok számát csökkentsék. Az egész emlékeztet a természetes hangyaboly-építményeire: a fejlődés szerves és nagyon gyakorlatias, mindig kizárólag a lehetőségekhez igazodik, soha sem elvekhez. Kétségtelen, hogy az elvek alkalmazásának vannak praktikus határai. De az is igaz, hogy a prakticitás túlfeszítéséből is adódnak határok. Van, amikor már nincs megtevéseztöbb, mint a realitás.

A polihierarchikus szerkezet

Az eddig megjelent átfogó Internet katalógusok egyetemes célú osztályozási rendszereit nem jellemzi a felosztási szempontok következetessége. Érezhető, hogy kereskedelmi szempontok érvényesülnek az osztályok fölvetelésében: az a felfogás, hogy „mi van azon a szakterületen eladható információ”. Csak feltételezzük, hogy a keresőszolgáltatások gépei által feldolgozott információtételek mennyiségének növekedésével a rendszerek finomszerkezete tartalmilag fokozatosan

koherensebbé válik. Ugyanakkor az alkotók szakmai érintettségének előnyei is vannak: friss szemmel vág-tak neki a világ rendező célú felosztásának, s ez hosszabb távon nem maradhat következmények nélkül a hagyományos könyvtári és dokumentációs osztályozásra sem.

Különösen hasznos megoldások születtek az ilyen osztályozási rendszerek hierarchialáncai között. Ennek alapja, hogy a hypertext a keresztivatkozások eszményi rendszere, és ezt hasznosítják a hierarchikus szerkezeten belül is. Itt is létrehozhatnak keresztirányú összefüggéseket. Ez abban nyilvánul meg, hogy egy-egy osztály egyszerre több magasabb szintű osztály alárendeltje is lehet, az osztályozási rendszerek tehát – szemben a hagyományos egyetemes könyvtári rendszerekkel – polihierarchikusak. Ez olykor rendkívül bonyolult, néha már lehetetlennek tűnő struktúrákat eredményez, de a felhasználót nagyon jól szolgálják, mert az ismétlődések következtében a hierarchikus rendszer redundnáns.

A 2. ábrán azt láthatjuk, hogy például a Motorcycles (Motorkerékpárok) hány különféle hierarchialáncon belül jelenik meg. Mindig van egy „gazdaosztály” („szülőosztály”), melyhez a polihierarchikusan alárendelt alosztály kapcsolódik (a többi előfordulást a megjelenítésben a @ jellel jelölik).

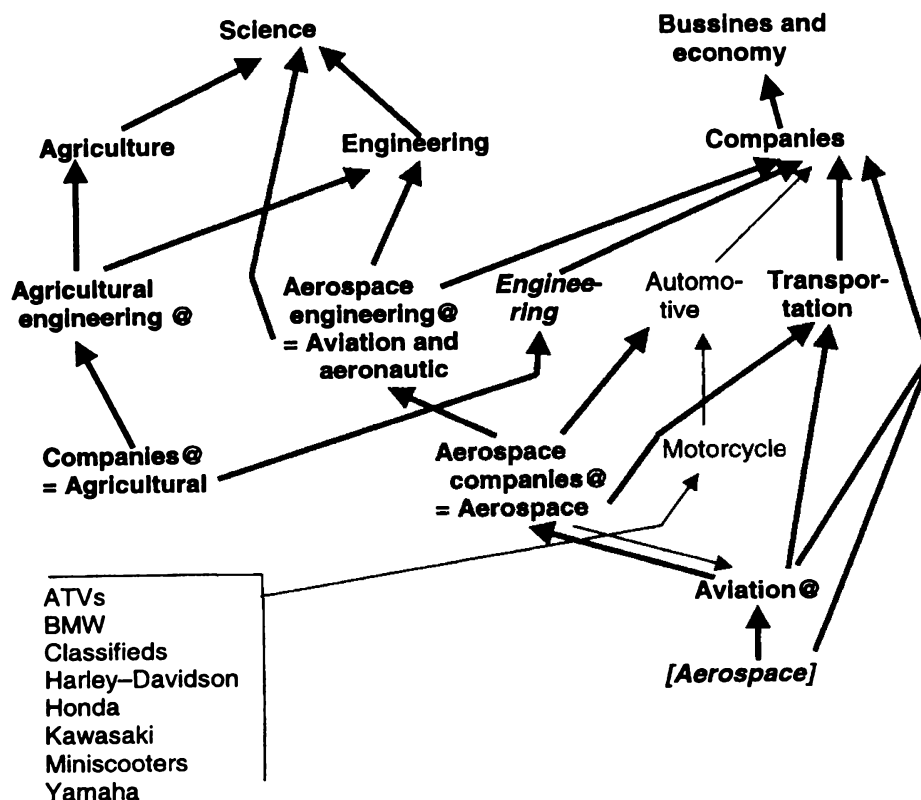
A helyzet azonban ennél bonyolultabb. A szerkesztők friss szemléletét minden jel szerint nyelvészeti szempontok sem kötik gúzsba; nem sokat foglalkoznak például a homonímák megkülönböztetésével. Gyakori, hogy ugyanazzal a névvel nem ugyanazt az osztályt jelölik, hanem másikat, amelynek vagy nem ugyanaz a terjedelme (nem azonosak a hozzá besorolt információtételek), vagy nem ugyanaz a felosztása (nem azonosak az alatta megjelenő alosztályok). Például a Motorkerékpárok osztályai között van olyan, amelynek sokkal részletesebb a felosztása, mint a többinek. A „Recreation – Automotive – Motorcycles” és a „Recreation – Hobbies – Models – Motorcycles” láncban a Motorkerékpárok osztálya sokkal több alosztályt tartalmaz, és ezek elemzése alapján e két osztályelőfordulást a következőképpen kellene megkülönböztetni a többi, ugyanilyen nevű osztálytól: „Motorkerékpárok (a szabadidő és a barkácsolás szempontjából)”. A szerkesztők nyilván abból indulnak ki, hogy maga a hierarchialánc is definiálja a jelentést. Hozzá kell azonban tenni, hogy „adott esetben”. Más esetekben ugyanis eltérő hierarchialáncokban ugyanaz az osztály szerepel (pl. Motorkerékpárként), azaz az eltérő hierarchialánc nem definiál eltérően.

Categories	Web Sites	Web Pages	Related News	Net Events
Yahoo! Category Matches (1 - 15 of 15) Recreation > Automotive > Motorcycles Business and Economy > Companies > Automotive > Motorcycles Net Events > Recreation > Automotive > Motorcycles Recreation > Automotive > Motorcycles > Feet Forwards Motorcycles Business and Economy > Companies > Financial Services > Insurance > Automotive > Motorcycles Recreation > Hobbies > Models > Motorcycles Business and Economy > Companies > Automotive > Motorcycles > Manufacturers > Honda Motorcycles Recreation > Sports > Motorcycle Racing				
				Search Books motorcycles amazon.com

2. ábra. A Motorkerékpárok (Motorcycles) polihierarchikus előfordulása a Yahoo osztályozási rendszerében

A struktúrák gazdagsága

Hogy ezeknek az osztályozási rendszereknek a rejtett szerkezeti bonyolultságát jobban lássuk, a 3. ábrán a Yahoo osztályozási rendszerének egy részletét kiemeltük, és címkézett irányított gráffal ábrázolva mutatjuk meg.

3. ábra. A Yahoo polihierarchikus osztályozási rendszerének részlete címkézett, irányított gráf formájában

Az előbbieken tárgyalt Motorkerékpárok osztály összefüggéseit a jobb elkülöníthetőség kedvéért nem félkövéren jelenítettük meg.

A gráf alapján a következők ismerhetők fel.

- Az Agricultural engineering (Agrotechnika) egyrészt az Agriculture (Mezőgazdaság), másrészt – @ jelöléssel – az Engineering (Mérnöki tudományok/Technika) alosztálya.
- Az Aerospace engineering (Repüléstechnika) az Engineering és a Companies (Cégek), továbbá Aviation and aeronautic (Légügy/Repüléstan) néven a Science (Természettudomány) alosztálya, mely utóbbinak ugyanakkor tranzitív alárendeltje.

Az, hogy ugyanazt az osztályt más néven a tranzitív fölérendelt alá rendeljék, hajmeresztő a ha-

gyományos osztályozási rendszerek ismerőjének (olyan ez, mintha a Kutyát egyrészt alárendelik a Háziállatnak, ugyanakkor Eb néven az Állatnak, melynek ugyanakkor a Háziállat a közvetlen alárendeltje). A piaci viszonyok terén iskolázott rendszertervező viszont abból indulhatott ki,

hogy a Természettudományok felől nézve jobban fest az általánosabban megfogalmazott osztálymegnevezés (Légügy...), nem pedig a Repüléstechnika, amely viszont a Technika felől nézve adekvátabb osztálynév.

Azt is észre kell venni, hogy az Aerospace engineering az Engineering alá rendelve valójában olyan osztályt képvisel, amely a repüléstechnikára vonatkozó **információk** tételeit tartalmazza, a Companies alá rendelve pedig azt, amely a repüléstechnikával foglalkozó **cégek** információit tartalmazza. Ennek a példának az esetében nincs a Yahooban különbség a két osztály terjedelme (információtételei) között.

- Az Engineering esetében azonban van. Ebből ugyanis két osztályt találunk, de ez a két osztály

nem ugyanaz: a Cégeknek alárendelt osztály ugyanis – melyet dőlt betűvel jelenítettünk meg – csak a műszaki tevékenységeket végző cégek információteteleit tartalmazza, a Természettudományoknak alárendelt Engineering ezzel szemben minden, a technikára és a műszaki tudományokra vonatkozó információtelet osztályozására való.

- A dőlt betűvel megjelenített *Engineering* alárendeltje az Agricultural (Mezőgazdasági) [így, jelzősen], mely az agrotechnikai cégek információteteleit tartalmazza. Ugyanennek az osztálynak az Agrotechnika alárendeltségében viszont Companies (Cégek) a neve. Ha belegondolunk, ez egész logikus: az Agrotechnika felől nézve cégekről, a műszaki cégek felől nézve meg „mezőgazdaságiról”, azaz Agrotechnikai (cégekről) van szó.
- Talán a legmerészebb húzás, amikor ugyanazt az osztályt alárendelik egy másiknak, ugyanakkor fölérendelik neki. Ez a helyzet az Aerospace (=Aerospace companies @) és az Aviation között. De ha meggondoljuk, hogy ezekben az osztályozási rendszerekben egyáltalán nincs pontosan meghatározva, hogy mit is értünk tulajdonképpen azon a reláción, amely az egyes osztályokat összekapcsolja, ez a megoldás korántsem olyan hajmeresztő, mint ahogy logikai szempontból látszik. Eddig ugyanis abból indulunk ki, hogy az Internet katalógusok osztályozási rendszerei hierarchikusak, és alapvetően csak alá–fölérendeltségi kapcsolatok léteznek benne. Valójában azonban olyan rendező rendszerekről van szó, melyekben nincs egyértelműen definiálva a kapcsolat: lehet hierarchikus (az esetek többségében), de van, amikor egyszerűen

csak annyit jelent, hogy „lásd még”. Az Aerospace és az Aviation között valójában az utóbbi összefüggésről lehet szó, és ez logikailag teljesen megengedett. Más lapra tartozik, hogy ezekben az osztályozási rendszerekben a mindenkori, definiálatlan relációt csak az jelöli, hogy „az egyik következik a másik után”. Ha a teauruszszabvány szerint pontosan jelölnénk a tárgyalt esetet, a 4. ábrán látható három szócikket kapnánk:

Transportation		Aerospace		Aviation	
A	Aerospace	F	Transportation	F	Transportation
	Aviation	X	Aviation	X	Aerospace

4. ábra. Yahoo összefüggések szabványos teauruszcikk formában.

Összegezés

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy ezekben az osztályozási rendszerekben számos rendkívül rugalmasan alkalmazott megoldásra bukkanunk, ezek jelentős része a Web körülményei között akkor is beválik, ha logikailag ellentmondásos, de előfordulnak a rendszer koherenciáját gyengítő megoldások is, melyek a későbbi fejlődés során bonyodalmakat okozhatnak. Például akkor, ha a hierarchikus összefüggések mentén automatikus találatbővítést vagy –szűkítést kellene megvalósítani. Ilyen esetben nem kerülhető meg az összefüggések ellentmondásmentes megvalósítása. A Web osztályozási rendszereinek fejlődésében jelentős tartalékok vannak, és előbb–utóbb megtermékenyítő hatásuk lesz a hagyományos osztályozási rendszerekre.

Ungváry Rudolf

KIÁLLÍTÁS

Kiállítások az OSZK külföldi hungarikumaiból

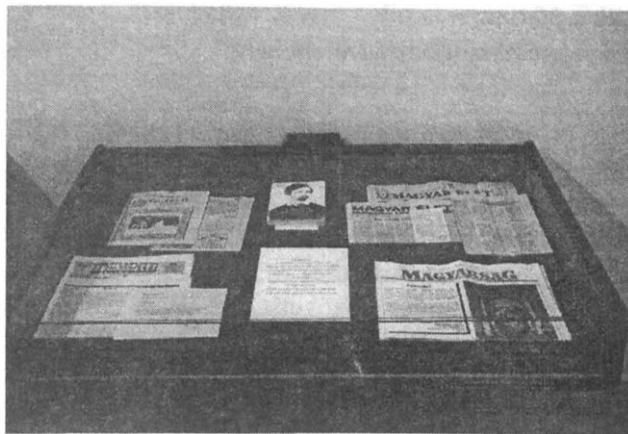
A Széchényi Könyvtár Gyarapítási osztályának Külföldi csoportja immár hagyományteremtő módon, másodszor rendezett kiállítást a könyvtár külföldi hungarikumaiból. Tudjuk, hogy ez az állományrész teszi teljessé a könyvtár hungarikagyűjteményét, s alapozza meg ezzel a teljes körű hungarikafeltárás lehetőségét.

Egy ilyen kiállítás keretében készült bemutató különösen fontos, hiszen ezeket a kiadványokat legritkább esetben ismeri a hazai közönség. Legtöbbjüket nem lehet látni, vagy csak elvétve lehet hazai könyvesboltok kirakatában megpillantani. Nagy részük nem is kerül könyvkereskedői forgalomba, hiszen kis közösségek, civil szervezetek, vagy magános alkotók privát kiadásai. Ugyanakkor a magyar kultúra részét képezik, és jelzik jelenlétünket sok pontján a világnak. Nem kisebb jelentőségű a külföldi hungarikumok másik rétege, amely hírt ad kultúránk és tevékenységünk fogadtatásáról a nemzetközi szellemi, gazdasági és politikai életben.

Az első kiállítás, amelyet 1997 decemberében rendeztek meg, a külföldi magyar sajtóban elhelyezett felhívás hatására a világ minden tájáról ajándékba érdekezett hungarikumokat mutatta be. Ezek a kiadványok hírt adnak az eleven magyar közösségek tevékenységéről és a magyar származású alkotó személyiségek eredményeiről.

A második kiállítást a közelmúltban, 1999 első hónapjaiban 1848/49 emlékének szentelték. A kiállítás szépen dokumentálta, hogy Buenos Airestől Bergrészázig 1848 a világ minden táján élő hagyomány a magyar közösségekben, egységes a mozgósító ereje, s a dokumentumtípusok széles körére termékenyítően hatott. Hozzájárult ehhez a külvilág érdeklődése, s így 1848-hoz kapcsolódva számos tudományos munka, elemző tanulmány és irodalmi fordítás készült német, észt, román, olasz, spanyol stb. nyelven külföldön.

A kiállítás sajátossága volt, hogy e néhány tárlóban igen szemléletesen érzékeltetni tudta a külföldi hungarikumok tematikai, műfaji, földrajzi megoszlásának rendkívüli gazdagságát és a dokumentumtípusok sokféleségét – a könyv és sajtótermékek mellett – az aprónyomtatványoktól a mikrofilmekig.

Reméljük, hogy a jövőben is lesz alkalmunk hasonló áttekintést nyújtó, az Országos Széchényi Könyvtár lényegét érintő bemutatókban részesülnünk.

Kovács Ilona

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából határainkon kívül megjelent könyvek és cikkek válogatott bibliográfiája

I. Könyvek

1.
1848 : Aufbruch zur Freiheit : eine Ausstellung des Deutschen Historischen Museums und der Schirn Kunsthalle Frankfurt zum 150 jährigen Jubiläum der Revolution von 1848/49 : 18. Mai bis 18. September 1998 in der Schirn Kunsthalle Frankfurt / hrs. von Lotthar Gall. – [Berlin] : Nicolai, 1998. – 465 p. ; 26 cm
2.
1848–1998 : a magyar forradalom és szabadságharc jubileumára / [szerk. Gyarmati József] ; [kiad. Magyar Szó]. – Újvidék : Forum, 1998. – 34 p. : ill. ; 30 cm
A Magyar Szó c. újság melléklete
3.
1848–1849 örökség és emlékezet = Erbe und Erinnerung : „Kufstein V.” Tanácskozás Felsőpulyán 1998. szeptember 11–13-án = Tagung in Oberpullendorf am 11.–13. September 1998 / [szerk. Szakály Sándor]. – Bécs : Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, Wien : Zentralverband Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich, 1999. – 154 p.
4.
Az 1848-as dalok és Kossuth-nóták / Palóc Társaság, 1998. – 8 p.
5.
Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményei a történelmi Máramarosban / szerk. Mazalik Alfréd. – Máramarossziget : „Máramaros” Publicisztikai és Közművelődési Egylet, 1999. – 106 p. : ill. ; 19 cm
6.
Az Agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés 150. évfordulója : 1848–1849 / [összegyűjt., sajtó alá rend. Verestői Károly]. – Székelyudvarhely : „Agyagfalva 1848” Alapítvány, 1998. – 113 p. : ill. ; 20 cm
7.
Bácska és Bánság a szabadságharcban : 1848–1849 / [szerk. Szöllősy Vágó László] : [fotó és reprodukciók Juriga Augusztin, Németh Nimród, Szakáts Géza] ; [kiad. a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség]. – Szabadka : Grafoprodukt, [1998]. – [8] p. : ill. ; fotó
8.
A Barcaság 1848/49-ben / [szerk. Hochbauer Gyula]. – Szecseleváros : Disz Tipo, 1998. – 109 p., térk. : ill. ; 20 cm
9.
Bendász István
Az 1848–1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye / Bendász István. – Ungvár : Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1997. – 191 p. ; 19 cm
10.
Dánielisz Endre
Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc Nagyszalontán / Dánielisz Endre. – Nagyszalonta, 1998. – 43 p. ; 20 cm
11.
Egyed Ákos
Erdély 1848–1849 / Egyed Ákos. 1. köt. – Csíkszereda : Pallas-Akadémia, 1998. – 354 p. : ill. ; 19 cm
12.
Felső-Háromszék a szabadságharcban : másfél évszázad távlatból : az RMDSZ kézdivásárhelyi szervezete és a Székely Hírmondó közös kiadványa / szerk. Kocsis Károly. – Kézdivásárhely : [Media Desing], 1999. – 62 p. : ill. ; 20 cm
13.
Fornaro, Pasquale
Risorgimento italiano e questione ungherese : 1849–1867 / Pasquale Fornaro. – Milano : Rubbettino, [199?]. – 259 p. ; 20 cm
14.
Garda Dezső
A forradalom katonái Csíksban és Gyergyóban : 1848–1849 / Garda Dezső. – Csíkszereda : Alutus, 1998. – 95 p. ; 24 cm

15.
Hardtwig, Wolfgang
Revolution in Deutschland und Europa 1848/49 / Wolfgang Hardtwig. – Göttingen : Vandenhoeck a. Ruprecht. – 280 p. ; 25 cm
16.
Kalapis Zoltán
„Negyvennyolcnak nagy idejében” : bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban / Kalapis Zoltán ; [a fényképeket és a reprodukciókat Németh Mátyás készítette]. – [Novi Sad] : Forum , Agapé. – 172 p. : fotó ; 24 cm
17.
Kapper, Sigfrid
Srpski pokret Južnoj Ugarskoj : 1848–1849 / Sigfrid Kaper ; priredio Slavko Gavrilović. – Beograd : Gutenbergova Galaksija, 1996. – 289 p. : ill. ; 20 cm. – (Istorijska biblioteka ; 2.)
Eredeti cím: Die serbische Bewegung in Südungarn
18.
Kinizsi István
A „Sánta Huszár” naplója : történelmi emlékek az 1848–1849-es magyar szabadságharc katonáinak emigrációs életéből / Kinizsi István ; [Veress Endre nyomán sajtó alá rend., előszó és jegyz. Sebestyén Mihály]. – 2. kiad. – Marosvásárhely : Impress, 1999. – 185 p. ; 18 cm
19.
Kozma Mária
Asszonyfa : egy 1848-as napló és mai utóélete / Kozma Mária . – [Stockholm] : EKE, 1999. – 299 p. ; 18 cm. – (Erdély könyvei ; 9.)
20.
Máramarosi havasok : Máramarosszigeti magyar írók, költők antológiája : az 1848–49-es magyar szabadságharc 150. évfordulójára / szerk. Gáspár B. Árpád, Mazalik Alfréd, Serényi-Sprenger Ferenc. – Máramarossziget : „Máramaros” Publicisztikai és Művelődési Egylet, 1998. – 119 p. ; 20 cm
21.
Március idusa 150 : az 1998-99-es emlékévek ünnepeksorozata. – Sepsiszentgyörgy: RMDSZ Sepsiszentgyörgyi Szervezete, 1998. – 8 p. : ill. ; 21 cm
22.
Mommsen, Wolfgang J.
1848 : die ungewollte Revolution : die revolutionären Bewegungen in Europa 1830–1849 / Wolfgang J. Mommsen. – [Frankfurt/ Main] : Bundeszentrale für politische Bildung, [1998]. – 333 p. ; 19 cm
23.
Pávai Gyula
Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc aradi emlékei, emlékhelyei : kálvária a halál után / Pávai Gyula ; fotó Szűcs Sándor. – [Arad] : [Lutheranium], 1998. – 27 p. ; 19 cm
24.
Radev, Stoân
Ungarci i bálgari : 150 godini ot ungarskata nacionalnoosvoboditelna revolutia 1848–1849 / Stoân Radev. – Sofiâ : „Pelikan Alfa”, 1998. – (Slavânska biblioteka ; 10.)
25.
Reiter, Hermann
Die Revolution 1848/49 in Bayern / Hermann Reiter. – Bon : Pahl-Rugenstein, 1998. – 288 p. ; 20 cm
26.
Rieder, Heinz
Die Völker lauten Sturm : die europäische Revolution 1848/49 / Heinz Rieder ; bearb. von Wolfgang Froese. – Köln : Casimir Katz V., 1997. – 356 p.
27.
Szegő János
Ungarisches Wien : eine rotweisgrüne Spurensuche / Johann Szegő. – [Wien] : Ueberreuter, 1998. – 155 p.
28.
Szabadka és vidéke 1848/49-ben : levéltári dokumentumok / gyűjt. Iványi István, Magyar László. – Szabadka : Grafoprodukt, 1998. – 348 p. ; 30 cm. – (Bácsország könyvek ; 4.)
29.
Zepezsaner Jenő
Udvarhelyszék az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején : tanulmány és okmánytár az udvarhelyszéki eseményekhez / Zepezsaner Jenő. – Székelyudvárhely : Haáz Rezső Kulturális Egyesület, 1999. – 274 p. ; 20 cm
Összefoglalás német és angol nyelven

II. Tanulmányok, cikkek

1.
150 – Revollucija 1848. Ijeta = Die 48er Revolution
In: Pannonisches Jahrbuch = Panonska Ijetna knjiga. – Güttenbach : Pannonisches Institut, 1998. – p. 92–175.

2.
1848. március 15.
In: Kárpáti igaz szó. – Ungvár. – 39/40 = 15
582/15583. sz. (1999. márc. 14), p. 1.
3.
Bálint István
1848 a Hídban / Bálint István
In: Híd. – Újvidék. – 62. évf. 3. sz. (1998), p.
174–185.
4.
Bogdán László
A szabadság záradékai / Bogdán László In: Há-
romszék. – Sepsiszentgyörgy. – 2291. sz. (1998.
márc. 14.), p. 1.
5.
Èilingirov, Stilian
Madzari i poláci v Sumen / Stilian Èilingirov
In: Literaturen forum. – Sofiâ. – br.9/10. (16.
mart. 1998), p. 11.
6.
Csáky S. Piroska
Értékeinkből : sajtószabadságról nézetei egy rab-
nak / Csáky S. Piroska
In: Híd. – Újvidék. – 62. évf. 3. sz. (1998), p.
186–196.
*Táncsis Mihály (1799–1884)
7.
Dobos János
A magyar polgári forradalom 150. évfordulója tör-
ténelmi esély a szerb–magyar viszony rendezésére :
gondolatok 1848 március–áprilisának tanulságairól /
Dobos János
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 7/8. sz. (1998),
p. 590–599.
8.
Đordevic, Jovan
Apám és nagybátyám különös élményei 1848–49-
ben a szerb–magyar harcokban / Jovan Đordevic
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 7/8. sz. (1998),
p. 636–641.
9.
Fekete Sándor
Igenis : Petőfi napja! / Fekete Sándor
In: Háromszék. – Sepsiszentgyörgy. – 2291. sz.
(1998. márc. 14.), p. 5.
10.
Gálfalvi Zsolt
Az emlékezés értelme / Gálfalvi Zsolt
In: A hét. – București = Bukarest. – 29. évf. 11.
sz. (1998. márc. 12.), p. 1.
11.
Gosztonyi, Péter
Österreichs blutige Rache : Gegen die vereinte
Macht Habsburgs und des Zaren hatten die Ungarn
keine Chance / von Peter Gosztonyi
In: Zeit Punkte. – Hamburg. – 1998. Nr. 1., p. 68–71.
12.
Göncz László
Alsólendva hűséges volt és marad / Göncz László
In: Muratáj. – Lendava = Lendva. – 1998. 1.
sz., p. 7–13.
13.
Györe Zoltán
A szerb mozgalom Dél-Magyarországon 1848–49-
ben : európai előzmények / Györe Zoltán
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p.
229–247.
14.
Illényi Éva
Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag... / Illényi Éva
In: Kárpáti igaz szó. – Ungvár. – 1998. 39/40 =
15 582/15 583 sz., p. 5.
15.
Kerényi Ferenc
XIX. századi költő, modern konfliktusokkal : a Pe-
tőfi-évfordulókra / Kerényi Ferenc
In: Muratáj. – Lendava = Lendva. – 1998. 1.
sz., p. 90–98.
16.
Káich Katalin
A mindenkori forradalmak következményeink ha-
sonlóságáról / Káich Katalin
In: Új kép. – Szabadka. – 2. évf. 3. sz. (1998.
márc.), p. 4–6.
17.
Kincses Kovács Éva
A Petőfi-emlékév és az 1848-as szabadságharc ese-
ménynaptára 1998 januárjától / Kincses Kovács Éva *Pe-
tőfi Sándor (1823–1849)
*Vajdaság
In: Új kép. – Szabadka. – 2. évf. 1/2. sz. (1998.
febr.), p. 5–6.

18.
Klamár Zoltán
1848 a század eleji kanizsai sajtóban : híradások öreg honvédekről / Klamár Zoltán
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 7/8. sz. (1998), p. 617-618.
Kiegészítés a Híd 1998. 3. számában megjelent tanulmányhoz
19.
Kovács Attila
Az 1848/49-es szabadságharc muravidéki honvédei / Kovács Attila
In: Muratáj. – Lendava = Lendva. – 1998. 1. sz., p. 14-44.
20.
Kunkin Zsuzsanna
Adatgyűjtés Táncsicsról negyvennyolc kapcsán a szabadkai Városi Könyvtár különgyűjteményében / Kunkin Zsuzsanna
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p. 197-205.
Táncsics Mihály (1799-1884)
21.
Magyar László
A forradalom és szabadságharc néhány vajdasági vonatkozású levéltári dokumentuma / Magyar László
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p. 309-310.
22.
Márciusra emlékezünk
In: Szigeti magyarság. – Vancouver, [CA]. – 29. évf. 2. sz. (1998. márc./ápr.), p. 6.
23.
Magyar László
A forradalom és szabadságharc néhány vajdasági vonatkozású levéltári dokumentuma / Magyar László
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p. 309-310.
24.
Molnár András
A Muraköz 1848-ban / Molnár András
In: Muratáj. – Lendva = Lendava. – 1998. 1. sz., p. 45-84. Bibliogr. a jegyzetekben: p. 85-90.
25.
Negyvennyolc – máig élő örökség
In: Új szó. – Pozsony. – 51. évf. 62. sz. (1998. márc. 16.), p. 1.
26.
Németh Ferenc
Rózsa Sándor 1848-ban Nagybecskerekén / Németh Ferenc
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 7/8. sz. (1998), p. 600-603. *Rózsa Sándor (1813-1878)
27.
Ökrész Károly
Temerin az 1848-49-es szabadságharcban / Ökrész Károly
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p. 281-289.
28.
Pavlović, Dragoljub M. Szerbia és a Dél-magyarországi szerb mozgalom 1848-49-ben : részlet / Dragoljub M. Pavlović
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 7/8. sz. (1998), p. 653-659.
29.
Pejin Attila
A magyarországi zsidóságról 1848-49-ben, néhány bácskai vonatkozás ürügyén / Pejin Attila
In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p. 269-277.
30.
Percel Miklós
Emigrantski dnevnik / Miklos Percel
In: Literaturen forum. – Sofiâ. – br. 9/10. (16. márt. 1998), p. 11.
31.
Petrov, Milan
Vajdasági menekültek az 1848-49-es szerb-magyar háború idején / Milan Petrov ; Kartag Nándor fordítása
In: Híd. – Novi Sad.- 62. évf. 3. sz. (1998), p. 248-255.
32.
Petőfi Sándor (1823-1849)
Uz dnevnika na Šandor Pet'ofi / Šandor Pet'ofi
In: Literaturen forum. – Sofiâ. – br. 9/10. (16. márt. 1998.), p. 5/8.
33.
Radev, Stoân
Lajoš Košut: Probudete se, narodi na Evropa... [...] / Stoân Radev
In: Literaturen forum. – Sofiâ. – 1898. 9/10. br. (16.3.) p. 10.

34.

Thim József

Szemelvények Thim József A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története című művének okmánytárából : Újvidék, 1848. március 27. az újvidéki szerb hitközség előterjesztései / Thim József

In: Híd. – Novi Sad. – 62. évf. 3. sz. (1998), p. 311–339.

35.

Ungarskata revolucia i vojnata za nezavisimost : 1848–1849

In: Literaturen forum. – Sofiâ. – 1998. 9/10. br. (16.3.), p. 6–7.

36.

Veres Sándor

Ungarski emigranti v Orienta / Veres Sándor

In: Literaturen forum. – Sofiâ. – 1998. 9/10. br. (16.3.) p. 11.

A könyveket a Gyarapítási osztály Külföldi csoportja szerezte be.

A bibliografiát a Külföldi csoport munkatársa Hargitai Sz. Rajna állította össze.

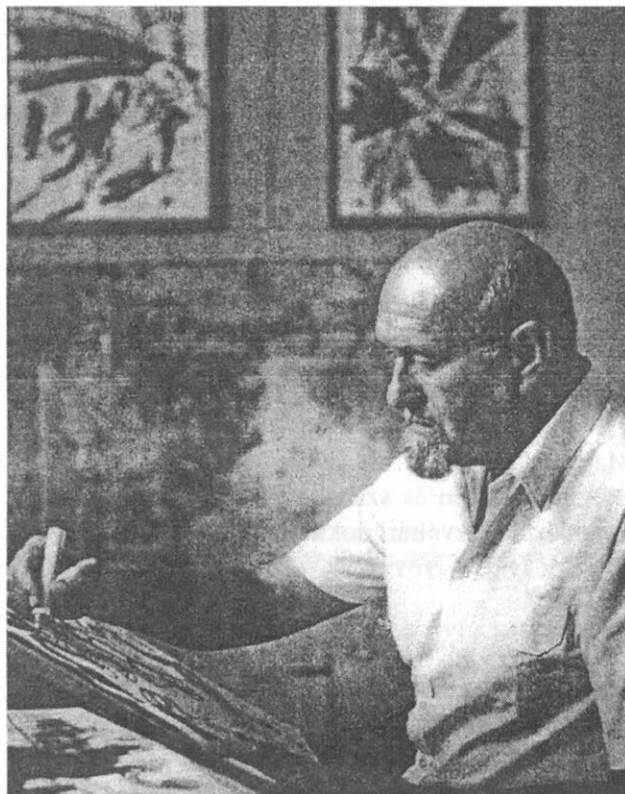
Hommage à Bartók–Kodály

A hetvenesztendős Varga Győző grafikusművész visszatekintő kiállítását láthatják az érdeklődők *április 30-áig az Országos Széchényi Könyvtárban Hommage à Bartók–Kodály* címmel. Az Egykori Barcsay-, Mihály-, Koffán-növendék számos kelet- és nyugat-európai országban járt tanulmányúton, így például Angliában, Görög- és Spanyolországban is. Megannyi önálló és csoportos tárlaton szerepelt alkotásaival, szinte minden rangosabb nemzetközi grafikai és könyvművészeti rendezvényen képviseli hazánkat. Felsorolni is hosszú lenne díjait, elismeréseit, amelyeket a különböző szeregszemléken kapott. Az év legszebb könyve kitüntetéssel itthon számtalanszor neki ítéltek. Hallatlanul felkészült, fantasztikus formakultúrájú alkotó Varga, akinek könnyed vonalvezetése, elbeszélő stílusa, karakterizáló készsége bámulatba ejtő. Említésre méltó illusztrátori tevékenysége, de sokat foglalkozik az alkalmazott grafika különböző területeivel is – jellegzetesek lemezborítói, figyelemfelkeltő plakátjai.

A mester kiállítása a *Budapesti Tavaszi Fesztivál* egyik fontos rendezvénye.

Csorba

Pesti Műsor, 1999. márc. 13.

VI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál

Záróközlemény

Hatvanezer látogató a Könyvfesztiválon

Kirobbanó szakmai és közönségsikert aratott a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál. Az idén hatodszor megrendezett eseményt az elmúlt hétvégén több, mint hatvanezer látogató tekintette meg. A fesztivál neves hazai és külföldi íróvendégei által tartott előadások, dedikálások és közönségtalálkozók sok ezer érdeklődőt vonzottak. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete által megrendezett – és a Frankfurti Könyvásár együttműködésével létrejött – háromnapos esemény rangját mutatja, hogy több hazai könyvkiadó a fesztivál idejére időzítette újdonságainak megjelenését.

A világ minden tájáról – így többek között Dél-Afrikából, Indiából, Líbiából és Azerbajdzsánból is – érkező kiállítók újdonságaikat az idén 220 standon mutatták be, így a Budapest Kongresszusi Központ minden szabad négyzetcentiméterét elfoglalták.

A Könyvfesztivál sztárja ebben az évben kétségtelenül Viktor Jerofejev volt, aki a Budapest Nagydíjat Schiffer János főpolgármester-helyettestől vette át.

A magyar és az európai könyvterjesztés legfontosabb kérdéseivel foglalkozó szakmai szemináriumok, kulturális programok zsúfolt nézőtér előtt zajlottak – a könyvszakma képviselőin kívül az olvasók ezrei találkozhattak a kortárs magyar irodalom jeles tagjaival, valamint külföldi írókkal és kritikusokkal.

Az immár hatodik alkalommal megrendezett fesztivál ismételten bebizonyította, hogy a közép-kelet-európai térség meghatározó könyvszakmai fórumává vált. Sikere közrejátszott abban, hogy Magyarország ez év őszén az 51. Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége lesz Frankfurtban. A Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál immár hagyományosan április legvégén nyitja meg kapuit.

Beszélgetés Fried Istvánnal, a Herder-díj 1999-es kitüntetettjével

– Kedves Pista! Ugye megbocsát, ha én így szólítom és nem Tanár Úrnak, de én még mint OSZK-s kollégát ismertem meg több mint húsz évvel ezelőtt. Bár tanárom nem volt, de mentorom igen, aki pályám során mindig jó tanácsokkal látott el. E rövid személyes kitérő után engedje meg, hogy gratuláljak a Herder-díjhoz, melyet május 4-én vett át a bécsi egyetem aulájában. Beszéljen röviden arról, kik kapják a Herder-díjat.

– A Herder-díjat 1963-ban alapította egy hamburgi nagykereskedő, Alfred Toepfer, 1964-ben osztották ki először, 1965-ben már a díjazottak között leljük Kodály Zoltánt és Németh Lászlót. Az európai, világpo-

litikai „olvadás” korszakában jött létre az „intézmény”, amelyet egy kuratórium irányít, német és osztrák tudósok, szakemberek közreműködésével, erős családi–jogi támogatással. A cél olyan alkotói teljesítmények jutalmazása, amelyek a közép-európai, kelet-európai, délkelet-európai népek kultúrájának egymáshoz közelítését szolgálják, amelyek hozzájárulnak a XVIII. századi értelemben Gelehrtenrepublik, tudós–köztársaság utópikus álmának fokozatos teljesedéséhez. Ezen keresztül pedig Európa békéjét, a megértést, a kölcsönös jóakarat nevelését célozza meg. Az Országos Széchényi Könyvtár egykori munkatársai közül harmadikként kaptam meg a díjat, Keresztury Dezső, Vízkelety

András után következem, viszont szlavistaként, Kelet-Közép-Európa-kutatóként Németh Lászlót követem a sorban, szegedi egyetemi oktatóként én kezdtem meg a sort. A díj jelentőségét a díjazottak névsora hangsúlyozza, az idén például a román irodalom legjelentősebb egyéniségei közé tartozó Mircea Dinescu és a boszniai literatura-dramaturgia kiemelkedő képviselője Dževad Karahasan a társam, nem is szólva a lengyel zene élő klasszikusáról, Góreczki mesterről.

– Most magáról szeretnék kérdezni. Úgy tudom, magyar szakon végzett és elég hosszú ideig volt általános iskolai tanár. Mióta dolgozott a Széchényi Könyvtárban és meddig?

– 1973-ban léptem be az OSZK-ba munkatársként, miután 1952-től olvasó voltam, előbb diák-, majd kutatói jeggyel rendelkeztem. 1984-től a szegedi József Attila Tudományegyetem főállású oktatója lettem, még egy fél esztendeig másodállásban segítettem a vári életre berendezkedő OSZK segédkönyvtári állományának kialakítását, azóta megint csak olvasóként létezem, 1999. május elejétől immár egy főigazgatói utasításra kiállított tiszteletjegy birtokosaként. Ez akár olvasói karrierszámba mehetne.

– Tudom, hogy több szláv nyelven beszél. Mi indította arra, hogy magyar szakosként szláv nyelvekkel kezdjen foglalkozni?

– Az az egyszerű fölismerés vezetett, hogy szlávoktól vagyunk körülveve, kultúránk egymásba szövedtek, nyelveink kölcsönösen tartalmazzak egymástól átvett jövevényszavakat. A szláv irodalmak tanulmányozására ösztönzött a magyar szlavisták nagy nemzedékének néphány olyan képviselője, mint Sziklay László, Hadrovics László és Gáldi László példája; a „választást” nem bántam meg, mert sok kiváló, még több érdekes íróval foglalkoztam, és számos olyannal, aki nélkül aligha írható meg hitelesen Magyarország művelődéstörténete.

– Mióta vezeti a szegedi egyetem összehasonlító irodalomtörténeti tanszékét?

– 1985-ben kaptam meg a tanszékvezetői megbízást, amelytől 1999. július elején válok meg. Jó csapatot sikerült összehozni, főleg a fiatalok emelkednek ki a „világirodalmi” tanszékek mezőnyéből, ennek következtében bel- és külföldön egyaránt mind az összehasonlító irodalomtudomány, mind pedig az irodalomelmélet egyik fontos műhelyének tekintik ezt a tanszékét.

– Ha az ön számos pulbikációját nézzük, megállapítható, hogy érdeklődése rendkívül szerteágazó, nem szűkül egyetlen személyre, egyetlen korszakra, hiszen kutatásai Versegly Ferenctől és Kazinczytól kezdve

Márai Sándoron át egészen napjaink fiatal költőgenerációjáig terjednek. Utolsó könyve, az *Irodalomtörténetek Kelet-Közép-Európában*, kitüntetésének évében látott napvilágot. Miért tartja fontosnak a kelet-közép-európai irodalmak összefüggéseinek kutatását?

– Az európai történetek egyre hangsúlyosabbá teszik a globalizálódás ellensúlyozására a kisebb és nagyobb régiók lehetőségeinek kérdéskörét. Az irodalomról szólva: a világirodalmi szintézisek mindig esetlegesek, az óhatatlan szubjektivitáson kívül számos akadálya lehet annak, hogy a kánonteremtődés kritériumainak megfelelő irodalomtörténet szülessen. Egy kisebb vagy nagyobb régió, olyan, mint a Balkán irodalmi, Kelet-Európa irodalmi, Kelet-Közép-Európa irodalmi, kiváltképpen, ha egyes korszakokra korlátozzuk vizsgálódásunkat, áttekinthető, összefogható. Emellett ennek a régiónak része Magyarország, az irodalmi régió pedig a magyar irodalom. A magyar irodalomról meggyőzőbben szólhatunk, ha valódi kontextusában szemléljük, választott és kényszerű rokonulásában, azaz Kelet-Közép-Európában. Ezek az irodalmak valamiképpen összefüggnek egymással, még akkor is, ha politikai viszályok akadályozták, helyenként ma is akadályozzák ez összefüggések tudatosítását. Az irodalomtörténész azonban nem törődhet a napi divatokkal, csak a hagyománytörténéssel.

– 1996 óta évente jelentet meg a Monarchiával kapcsolatos köteteket. Mi a Monarchia jelentősége irodalomtörténeti szempontból?

– A Monarchia egység volt, jól-rosszul szervezett, agyonbürokratizált és „slampos”, egyneműsítő és a másságot szinte létre hívó. Az egyre nehezebben egységesülő Európa előképe. Európa – kicsinyben. Ugyanakkor olyan „kisebb” régió, amely nem számtanilag összegződő egységekből állt össze, hanem minden egység önmaga maradt, ám összegződve szinte jelképpé válhatott. Azzá is vált, mint ezt az újabb amerikai, osztrák és magyar kutatások jelzik, köztük az általam összeállított kötetek. Elsősorban a századforduló művészeti-bölcseleti-lélekelemzési-építészeti-zenei-festészeti fénykora tette Európa centrumává, Mahlertől Bartókig, Klimttől a Nyolcáig, Rilketől Adyig, Hašektől Hofmannstahlig ívelő kulturális összeszövődések rendszere. Európa művelődéstörténetének „csillagórája”, a „tegnap világa”, amely a jelen horizontjában értékelődik föl.

– Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak nevében még egyszer gratulálok, további munkájához kívánok jó egészséget és sok sikert. Köszönöm a beszélgetést.

Riporter: Rózsa Mária

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

Megemlékezés a Himnusz születésének 176. évfordulójáról

1999. január 21-én a Magyar Kultúra Napja alkalmából az Országos Széchényi Könyvtár emlékülést rendezett a Himnusz születésének 176. évfordulója alkalmából. A megjelenteket Poprády Géza főigazgató köszöntötte. Az ünnepségen Sudár Annamária szavalt, valamint közreműködött az OSZK ének-kara és Berecz András.

A rendezvényen többek között a következő előadások hangzottak el:*

Kedves vendégeink!

Egy évvel ezelőtt a Magyar Olvasástársaság kezdeményezésére az Országos Széchényi Könyvtár és a Petőfi Irodalmi Múzeum egy hagyományteremtő rendezvényt szervezett, a Himnusz 175-ik születésnapja adta az ötletet, az apropót, és arra gondoltunk, hogy a Himnusz születésnapjához kapcsolódóan a magyar kulturális, művészeti, politikai, gazdasági élet jeles személyiségeit megkérjük, hogy mondják el gondolataikat a Himnuszról, vagy pedig a magyar kultúráról általában.

A múlt évi rendezvény sikere arra biztatott bennünket, hogy folytassuk ezt a sorozatot és a mostani nagy számú közönség megerősít bennünket ebben, és hogyha meg tetszenek nézni a programot, akkor biztos vagyok benne, hogy az idei megemlékezés is éppen olyan sikeres lesz, és egy év múlva immár úgy kezdhethetjük, hogy az elmúlt évek hagyományaihoz híven a Himnusz születésnapjának előestéjén köszöntjük a magyar kultúrát.

Engedjék meg, hogy valamennyiük nevében megköszönjem az előadóknak, hogy vállalkoztak arra,

hogy itt szerepeljenek és hozzájárulnak ahhoz, hogy egy szép és emelkedett estében legyen részünk.

Szeretném bemutatni Kiss Barbara kolléganőmet, rendezvényünk háziasszonyát, és át is adom neki a szót. A továbbiakban Ő fogja az eseményeket vezényelni.

Köszönöm szépen.

Honunk e hazában

Hölgyeim és uraim!

Közismert Kölcsey Himnuszának az a vonatkozása, hogy a XVI–XVII. században sok költőnk írónk, sőt államférfink által megfogalmazott gondolatokat sűríti, abba a néhány strófába, aminek az a lényege, hogy Isten bűneink miatt büntet – akkor, amikor az Ő képzeletében egy költő a vérzivataros századokban ezt elmondja – Isten irgalmával juthatunk ki, nem csak a török iga alól, hanem a saját bűneinkből is.

Általában azonban hajlamosak vagyunk arra, éppen nemzetünk számos tragikus történelmi pillanata, mozzanata, éve és évszázada miatt, hogy keseregve elgondoljuk, milyen áldozataink vagyunk a sorsnak és hát ez borzasztó. A Himnusz első strófáit énekelve is gyakran érezzük ezt át.

Ebben a pár mondatban azt fejtegetem, hogy Kölcsey ennél sokkal mélyebbre nézett és nyugodtan mondhatom máig érvényes, bár nem kevésbé keserű gondolatokat fogalmazott meg. Arra gondolok, hogy „hányszor támadt ten fiad, szép hazám kebledre, s lettél magzatod miatt, magzatod hamvedre”. Tehát amikor úgy folytatódik, hogy „bújt az üldözött, s felé kard nyúlt barlangjába, szertenézett, s nem lelé honját e hazában”, akkor nem csak a mindenkori bennünket nyomorgató külső ellenségre vonatkozik, hanem saját

* Török Andrástól és dr. Bolberitz Páltól a magnóra felvett előadásuk szövege nem érkezett vissza kijavítva, ezért sajnos itt nem kerülhettek közlésre.

magunkra, a saját nemzetünkön belüli visszavonásra, melyet Kölcsey sokkal nagyobb tragédiának tart, mint egy alkalmanként ránk zúduló külső veszedelmet. Megismétlem, „ten fiad támadt szép hazám kebledre, s lettél magzatod miatt, magzatod hamvedre”, ezek rettenetes sorok. Kölcsey tehát azt üzeni, néhány évtizeddel 48 előtt, mert bár azt természetesen nem tudhatta, hogy 48 lesz és mikor lesz, de hogy valami történni fog azt biztosan tudta. Sőt maga is alkotó része volt annak a folyamatnak, ami oda vezetett, hogy jaj csak ez ne ismétlődjék meg újra, mert bűneik miatt külső ellenséget rászabadít az Isten, ez a reformáció tipikus gondolatmenete nálunk, Magyarországon, magyar nyelven. De ha magunknak ártunk egymás között, óhatatlan a pusztulás.

Hűen az én XVI. században bogarászó önmagamhoz, biztonság kedvéért megnéztem, hogy az egykori ránk maradt szógyűjtemények miféle különbséget tesznek a „hon” és a „haza” között. Mert itt is érdemes megállnunk. „Szertenézett, s nem lelé honját e hazában”, tehát e haza az üldözötté is, aki felé kard nyúl a barlangban, ez az övé. De ha az övé, akkor miért nincs neki ott hona, ebben a hazában? A „hon”, az itthont, otthont jelent, mindenütt, Szenczi Molnár Albert szótárában is. Érdekes azonban, hogy a hazánk mellé mindig oda teszik, Molnár Albert is, hogy „pátria”. Szenczi Molnár Albert nem azt írja a szótárban, hogy „haza”, hanem mindig, következetesen, azt írja, hogy „hazánk”. Tehát a szó azt jelenti: hazánk. A mienk. (Egyébként a „hazánk” szó először 1456-ban, a Nándorfehérvári győzelem évtizedében íratik le először ránk maradt szövegben.) Most, ha ezt végiggondoljuk, akkor közel jutunk a „haza” és a „hon” nagyon érdekes összefüggéseihez. Hát persze az én kedves Bornemiszámra gondolok először, nevezetesen búcsúversének a refrénjére: „vajon, s mikor lészön jó Budában lakásom”. A „hon” itt a „lakás”, az nem azt jelenti, amit ma értünk a lakáson, hogy vagy egy ingatlan, vagy egy bérlemény, hanem „hon”, vagyis itthon-lakás lehetősége. Mikor érezhetem magam itthon Magyarországon? Ezt jelenti Bornemisz. Tehát ez a Kölcsey gondolat, már megfogalmazódott, annak ellenére, hogy Kölcsey még nem ismerhette Bornemisszának ezt a versét, mert akkor még nem vált közismertté. De Bornemisszánál is feltűnő, hogy, s felsorolja Ő is, hogy a törökök miatt és a kevély némötök miatt távozik az országból, de utoljára Ő is azt mondja: „eluntattak engöm az magyari urak”, ez a végső érve, ezt már nem lehet elviselni.

Akkor azzal untatták el, hogy kiűzték közülük az egy igaz Istent, vagyis nem hívei a reformációnak, ami miatt Kölcsey is Isten haragját idézi Himnuszában. 1538-ban, a váradi béke esztendejében Farkas András írja: „az nagy Isten bántónk, bűnünkől nem akaránk kitérni, ezért Isten a magyarokat adá törökök markába, a sok pártolók miatt”.

Van egy kortársa is Kölcseynek, Kisfaludy Károly, nevezetesen „Mohács” költeményében, aminek első sorait kívülről, vagy emlékezetből kellett tudnunk még a mi diákkorunkban. Talán még sokan emlékeznek rá. „Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajta köszöntlek, nemzeti nagylétünk nagytemetője Mohács. Hollószárnyaival lebegett az orrodon enyészet, s pusztító erejét rád viharozta dühe”. Ez is azzal kezdődik, hogy milyen szörnyű nekünk, támadtak, bántottak a törökök, mi nem tehetünk róla, ilyen országban élünk, folyton keresztül zúdul rajtunk valami külső ellenség. De ha tovább olvassuk ezt a hosszú verset, akkor ezt olvashatjuk: „ezt – mármint a mohácsi csatát – visszavonás okozá mint, s durva irigység, egységünk törten törve, hanyatla erőnk, a sorvasztó lánc így készüle árva hazánkra. Tehát magunk készítettük a sorvasztó láncot –, nem az ellenség, önfia vágta sebet”.

Tehát ez a reformnemzedék, Kisfaludytól Kölcseyig, nem győz minket arra figyelmeztetni, ami ma is időszerű, hogy az ég szerelmére az Isten segítségét nem szűnve meg kérni és nem szűnve meg joggal panaszkodni, hogy mi történt mivelünk és miféle külső hatalmak zúdultak mireánk: fogjunk össze, mert elpusztulunk. Van erre utalás a nagyon szépen előadott *Zrínyi második dala* végén is. Döbbenetes strófa az. A reformkor magyar nemzete ezt megértette. Amikor Széchenyi István, Kossuth közismert ellenfele 48 januárjában, mint a Közlekedési Bizottság elnöke előterjesztette a magyar közlekedés és vasutak tervét, általános felzúdulás fogadta, hogy drága, meg minek a vasút. És Kossuth szót kért. Kossuth, a nagy politikai ellenfél mondta: „Uraim, ez nem költség, ez nem kiadás, amit a gróf úr előterjesztett, ez a haza előmenetele érdekében történő beruházás”. Ezt a szót használta. Szóval, akkor még ők megfogadták Kölcsey tanácsát.

Amikor tehát én ezt a címet választottam eme kis rövid eszmefuttatásomnak, akkor ezt azért választottam, hogy arra intsem önmagunkat, leljük meg közös honunkat, e közös hazában.

Nemeskürty István

Kölcsey hagyomány-fogalma

Elnézést kérek hölgyeim és uraim, tisztelt ünneplő gyülekezet.

Nem én fogom megállapítani, hogy hogyan gondolkodott Kölcsey a hagyományról, Kölcseyt magát fogom idézni és igyekszem választ találni arra a kérdésre, hogy miért tűnik ellentmondásosnak néhány olyan helye a Kölcsey életműnek, amely a hagyományról szól.

Középiskolai tanulmányainkból emlékszünk mindannyian a „Huszt” ismert soraira: „...mit ér epedő kebel e romok ormán? Régi kor árnya felé visszamegengni mit ér?”. Ha valaki arra akarja illusztrációként használni a Kölcsey életművet, hogy Ő a liberális történetfelfogás és a reformkor liberális szellemének a képviselője volt, akkor elég ha ezt a két sort idézi, hiszen itt arról van szó, hogy hagyjuk a múltat, ne törődjünk vele, nézzünk előre. Igen ám, de Kölcsey mondta azt is, amit a *Mohács*ból gyakran szoktunk idézni: „minden nemzet, mely elmúlt kora emlékeztét semmivé teszi, vagy semmivé veszni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg”. Mármint, hagyjuk e a múltat, vagy foglalkozunk e vele? Egy látszólagos ellentmondásról van szó, és én ennek az ellentmondásnak a magyarázatára és feloldására teszek kísérletet a következő néhány percben.

Ahhoz, hogy megértsük mi ennek az ellentmondásnak az oka, egy pillantást kell vetnünk Kölcsey történelemfelfogásának néhány dokumentumára. Rengeteg ilyen dokumentum található Kölcsey írásiban és politikai beszédeiben. Kettőt idézek mindössze. Az egyik országgyűlési felszólalásából származik, amely arról vall, hogyan gondolkodik Kölcsey a múlt politikai örökségéről. Azt mondja, hogy: „a feudális szisztéma idegen vala ősi alkotmányunk szellemétől”. Tökéletes összhangban van ez a mondat, mindazzal, amit Kölcsey máskor és máshol kifejtett a nemzeti múlt politikai örökségéről. Felfogása szerint két dimenzióban kell elemeznünk és értékelnünk a múltat: az egyik az eseménytörténet dimenziója, amelyik sajnos egy feudális berendezkedés története volt. De ez lényegtelen, mert volt egy igazi, egy mélyebb, egy szellemibb lényege ennek a múltnak, mégpedig az ősi alkotmány. Ha tehát meg akarjuk változtatni politikai berendezkedésünket, életünket, akkor nem kell nekünk revolucionárius eszmékhez folyamodni, nem kell a kor demokratikus irányát majmolni. Elég, ha ősi alkotmányunk szellemét felidézzük és visszaigazítjuk jelenünket azokhoz az

alapeszmékhez, alapelvekhez, amelyek ebben az „alkotmányban”, ahogy ő fogalmazza, felfalhatók.

Nem kevésbé kritikus a nemzeti múlt kulturális örökségével, hagyományával szemben. Itt megint idéznék, a *Nemzeti hagyományok* című híres tanulmányából. „Nem jó úton kezdtünk a rómaiaktól tanulni. Ahelyett, hogy az Ő segédöknél fogva tulajdon körünkben emelkedtünk volna, szolgálai követésre hajlottunk; ahelyett, hogy az Ő szellemöket... saját világunkban sajátunkká tettük volna, az Ő világokba költöttünk által; de ott egészen fel nem találhatván magunkat, honunk felé visszapillongunk, s örökre megoszlott képzelettel itt is, ott is idegenek maradtunk.” Nagyon súlyos, nagyon radikális kritikája ez a nemzeti múlt kulturális örökségének, Kölcsey szerint lennek, a maga adott valóságában folytathatatlanak ítéli a hagyományt, a kulturális hagyományt. Ahhoz viszont, hogy folytatni lehessen, ki kell emelnünk valamit ebből a hagyományból, méghozzá. és itt a másik, nagyon sokszor idézet mondatot elevenítem fel. „a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni; szükség tehát, hogy pórdalainkra ily céllal vessünk tekintetet”. Tessék arra gondolni, hogy ezt a mondatot minek az igazolásául szoktuk nagyon sokszor idézni? Többnyire csak azért, hogy bizonyítsuk, hogy a népdalkultusz, a népiesség kultusza, a népművészet iránti érdeklődés lám csak, nem csak spontán törekvés, hagyomány volt a XVIII – XIX. században, hanem tudatos, teoretikus, költői, esztétikusi programmá is vált. Ez így van, csak ebből az értelmezésből kimarad ennek a mondatnak a finom analízise. Kölcsey ugyanis nem arról beszél, hogy gyűjtsük, halmozzuk, leltározzuk a népköltészetet, hanem, hogy nyomozzuk eredeti szikráját, próbáljuk fölidézni, föltalálni, mi volt vajon ennek a lényege, s próbáljuk ennek a szikrának a lángjánál újrateremteti a költészetet. Ő maga, költőként, mindenekelőtt népdalköltőként erre tesz kísérletet. Nem véletlen, hogy az Ő népdalai csillagvilágnyi távolságban vannak azoktól a típusú népdaloktól, amelyeket kortársai művelnek.

Íme tehát a múltból alkotott nézetei Kölcseynek, nagyon élesen kritikusak, nagyon bírálóak. A tárgyi hagyományban, nem sok folytatnivalót talál. Egy valamit talál, folytatnivalót: valami szellemet, valami spirituális lényeg, amire rá kell éreznünk, amit újra fel kell találnunk. Hogy megtalálja és Kölcsey ezt a lényeg, és hogy hogyan találja meg, hol találja meg arra vonatkozólag megint csak a saját szavaival, az Ő életművéből idéznék példákat.

A *Mohács*ban az említett mondat mellett, megfogalmazza azt is, amivel erősíti az előbb elmondotta-

kat: „a régiség becse nem a romok pompájában fekszik”. Miben hát, ha nem a romok pompájában? Hadd idézzek egy nagyon szép gondolatot a *Játékszín* című tanulmányából. „Krisztus így szólott: Ha ketten, hárman összevgyűltök, tiszta imádással tudniillik, ott leszek én veletek. Ilyen formán szól a haza is, ahol ketten, hárman összevgyűltök, tiszta nemzeti lélekkel tudniillik, ott leszek én bennetek, mert a hazának szent neve, nem csatolja magát a föld porához. Ezen tartomány, melynek kiterjedését most magyar hazának nevezzük századok előtt más nép által mondatott hazának, őseink a Don mellett is, a Kaspium partjain is magokkal hordozták a magyar hazát, s magokkal együtt hozták azt ide. Emberek teszik a valóságos hazát, nem az élet nélkül való halmok és térségek, melyek ezerféle népnek egyforma érzéketlenséggel adhatnak lakást.” Eddig az idézet. És most gondoljunk a Zrínyi második énekének ismert soraira: „Más hon áll a négy folyam partjára, más szózat, más keblű nép.” Azt jelenti ez, hogy ha ez a veszély fennáll, ha ez bekövetkezik, elvesztettük a hazát? Nem. Kölcsey azt mondja: „ha ketten hárman összevgyűltök, ott leszek én bennetek, ott leszek én köztetek”.

Íme megint egy bizonyítéka annak, hogy Kölcsey a hagyományt, az örökséget, a tradíciót elsősorban nem materiális dimenzióban tételezi, keresi és kínálja föl, hanem szinte kizárólag a szellem, a lélek, az emberi személyiség mélyrétegeiben, a tudatban, az ember ember közötti közvetlen kommunikációban, a közlésben, az együttlétben. Hogy mennyire komolyan gondolja ezt, annak illusztrálásául, befejezésül hadd idézzem most a *Mohács* című tanulmányának egy ugyancsak gyönyörű gondolatát, mely az első szavaiban nem szó szerint idéztetik most általam. Az atyák átadják fiaiknak életük minden tapasztalatát, s most szó szerint idézek: „az élőket az elnyugodottal összekapcsoló kötelék az egymásra következő nemzetségeket szellemi kapcsolatban tartja össze”. Azért döbbenetes ma olvasni ezt az 1826-ban fogalmazott mondatot, mert valószínűleg nem ismerte Burke-öt, még kevésbé ismerhette kortársunkat Scrutont. Szinte szó szerint azt a mondatot fogalmazza meg, amit a XX. század végéig a korszerű értékonzervativizmus az egyik legfontosabb alapelvnek tart. Az emberi kapcsolatok lényege a szellemi kapcsolat, a szellemi kontaktus, az együttlét, nemcsak a jelenre, hanem a múltra vonatkoztatva is. Így fogom fel, hitem szerint a költő gondolataihoz híven, Kölcsey hagyományfogalmát.

Kulin Ferenc

Könyv a XXI. században

Tisztelt konferencia, hölgyeim és uraim!

Nagyon röviden meg lehetne válaszolni ezt a kérdést, hogy mi is lesz a sorsa a könyveknek. A könyveknek megvan a sorsuk, azt hiszem, hogy a XXI. század, ha nagyon röviden válaszolhatnék rá, azt fogja majd látni, hogy a könyvek még fontosabbak lesznek, mint ahogy eddig voltak.

De, hogy egy kicsit részletesebben is megpróbáljak válaszolni erre a kérdésre, engedjék meg, hogy először is egy nagyon tömör Babits által megfogalmazott választ próbáljak megadni. Ő a következőt mondja: „Oh ne mondjátok azt, hogy a könyv ma nem kell, hogy a könyvnél több az élet és az ember, mert a könyv is élet és él, mint az ember, így él emberben könyv, s a könyvben az ember”. Itt tulajdonképpen, igazából be is lehetne fejezni, a választ tökéletes. Azt hiszem Babits, anélkül, hogy tudta volna, hogy mit hoz majd az informatikai forradalom, mit jelent majd az Internet, megválaszolta a kérdést. Azért engedjék meg, hogy néhány részletre mégis csak kitérjek.

Ne vegyék szokványos kincstári optimizmusnak azt, ha úgy gondolom, hogy a következő évszázad a könyv évszázada lesz. Hiszen statisztikai adatok igazolják, hogy a multimédia előretörése következtében, a kezdeti magas olvasószám csökkenés után az informatikailag fejlettebb országokban, pl. Nyugat-Európában ez a csökkenés már megállt, sőt az ellenkező irányba halad a korábbi negatív folyamat, s ez nálunk is úgy tűnik, ilyen fordulatot vett. Tapasztaljuk, hogy milyen gyönyörű, szemre is tetszetős könyveket vehetünk kézbe. Akár az igényesebb tankönyvek sorát is említhetném. Nem kell tehát temetni a könyvet, mert arra mindig szükség lesz. A kulturális kormányzatnak – és itt most egy kicsit hivatalos leszek – két oldalról is van feladata abban, hogy minél több igényes könyv jusson el az olvasókhoz. Egyfelől serkenteni a polgároknak az igényt, másfelől pedig arról gondoskodni, hogy a megfelelő igényeket magas szinten tudjuk kielégíteni. Itt nem kerülhetjük persze meg a könyvkiadás, könyvkereskedelem és nem utolsósorban a könyvtárak kérdéskörét sem. Közel tíz év átalakulás után, rendszerváltozás, a sajtószabadság megszületése, a pozitívumok mellett mély válságot is teremtett a könyvkiadás és a könyvkereskedelem terén. A huszonöt nehézkes, döntően az állami dotációra felépített, túlméretezett könyvkiadó mellett, hirtelen majdnem kétezer fürgé, új kiadó jelent meg. A

könyvesboltok körülbelül a fele ugyancsak rendre megszűnt. Így előfordult, hogy közepes méretű városok maradtak könyvesbolt nélkül. Ez a folyamat a legutóbbi időkben megállt, s az átszervezések, korszerűsítések és beruházások hatására most már új, nagyobb alapterületű, modern boltok is nyílnak. A paternalisztikus dotáció helyett, új könyvtámogatási rendszer épül fel, amely a kereslet élénkítésre, azaz a fogyasztó támogatására, illetve a hiányzó tőke pótlására épül.

Sorsdöntő természetesen a könyvtár kérdése is, mi lesz a XXI. században a könyvtárakkal? A humanizált mindennapoknak, esélyegyenlőségnek fontos része az információhoz való szabad hozzáférés biztosítása. A jövőben is megmaradnak a könyvtárakban a könyvek és a folyóiratok, ez természetes, de emellett az elektronikus formában megjelent dokumentumok száma is jelentősen növekedni fog. Így válnak a könyvtárak az információs társadalom alapintézményeivé. Ki kell alakítani az országos dokumentum-ellátási rendszert, hogy bárki bárhol él is hozzájuthasson a kért könyvhöz, információhoz, csökkenjen a vidék és a főváros könyvtári ellátottsága közötti különbség.

Természetesen a XXI. század küszöbén a könyvtáraknak már nem csak a nyomtatott formában tárolt információ őrzése a feladata, hanem az elektronikus adattárolás is. Nem kerülhetem meg, hogy a magyar millenniummal összefüggésben ne szóljak néhány a könyvkiadással kapcsolatos tervről. Az ünnepsorozatra készülve olyan programokat dolgoztunk ki, amelyek egyrészt ezeréves kultúránk számbavételét, másrészt a harmadik évezredre való felkészülést segítik elő, a könyvkultúra területén is. Sorozatot szeretnénk megjelentetni „olcsó” könyvtárként, de nem olcsó papíron és nem olcsó kiadásban, amelynek 150 kötete áttekinteni a magyar irodalom ezer esztendejét. Szent István intelmeitől egészen az ezredvég irodalmáig. Lehetőséget szeretnénk biztosítani kiadónak arra, hogy támogatásért pályázzanak azon könyvek megjelentetéséhez, amelyek hazánk történelmét, vagy tudományának nagyjait mutatják be. Ugyancsak pályázatot fogunk hirdetni új verseskötetek, új regények megjelentetésére, ez utóbbit egy újonnan alapított író-ösztöndíjrendszerrel kombinálva. Kiemelkedően szeretnénk támogatni előadóestek, új rendszerben és új mentalitással megszervezett író-olvasó találkozók, felolvasóestek megrendezését. Szeretnénk feleleveníteni az úgynevezett élő irodalomóra hagyományát, csak úgy, mint a regionális jelentőségű könyvbemutatók, könyvfesztiválok támogatását is.

Tisztelt hölgyeim és uraim! Úgy gondolom, azt gondolom, ameddig civilizáció létezik a földön, addig létezik könyv, könyvkiadás, könyvtár is. Semmi sem helyettesítheti a könyvet. Teljesebb információt kaphatunk elektronikus úton, de a szépirodalmi és tudományos művekben való elmélyedésnek egyetlen eszköze a kézbevehető, forgatható, letehető, újraolvasható könyv.

S gondolataimat ismét Babits Mihállyal szeretném befejezni.

*„Öröklött nagy varázs, holtak idézője,
messze nemzedékek egymáshoz fűzője,
mert csak a könyv kapcsol múltat a jövőbe,
ivadéklelkeket egy nemzetté szöve”.*

Dr. Hámori József

Ellentmondások a Hymnusban és a Hymnus körül

Az érettségi és a felvételi vizsgák után, nyár elején-közepén rendre találkozhatni olyan újságcikkekkel, amelyekben vizsgabiztosok, érettségi elnökök merengenek el tapasztalataikon, s gyakori, visszatérő megállapítás: a gyerekek még a *Hymnust* sem tudják! S a cikkírók – ki-ki vérmérséklete szerint – fölháborodnak vagy elégikusan sóhajtoznak ezen, példákat idézve kifigurázzák a tudatlanságot vagy esszéznak a romlásnak indult magyarságról, az elkorcsosult ifjúságról, az oktatás mulasztásairól sőt akár bűneiről. Az újságolvasó pedig – fölénye biztos tudatában s szintén vérmérséklete szerint – keserűen kacag, háborog vagy búsan csóválgatja gondoktól amúgy is terhelt fejét, készpénznek véve az olvasottakat. Hogy milyen mértékben igaz vagy torzított a látlelet, nem szokott kiderülni, de nem is érdekes: szeretünk fölháborodni is, panaszkodni is, gúnyolódni is, abban pedig mindnyájan egyetértünk, hogy a *Hymnust* tudni kell.

De mit is értünk azon, hogy valaki tudja a *Hymnust*? Milyen mélységű és minőségű tudásra gondolunk? S mi magunk vajon ki mernénk-e jelenteni nyugodt lelkiismerettel, hogy tudjuk a *Hymnust*?

Hatosztályos gimnáziumban tanítok, s az idén új osztályt, kiskamasz (12–13 éves) elsősöket kaptam. A *Szép Ilonka* tanítása közben derült fény arra, hogy a gyerekek nem ismerik Kölcsey versét: Mátyás bécsi

hadjárata kapcsán egyikük sem tudta, honnan valók e sorok: „*S nyögte Mátyás bús hadát / Bécsnek büszke vára*”. Persze miért is tudták volna? Nemzeti himnuszunként csak az első szakaszt énekeljük (nem szokás, de nem is lehet Erkel dallamára végigénekelni a szöveget, tessék kipróbálni!), az idézet pedig a harmadik versszakban található, vagyis nem a nemzeti Himnuszban (amit természetesen többen is ismernek a 12 éves gyerekek), hanem Kölcsey *Hymnus*ában, amit viszont nem ismernek, mert még nem tanulták. Ejnye, mondtam nekik mégis feddőleg, a *Hymnus*t nem lehet nem tudni! Láttam rajtuk, arról már értesültek, hogy a *Hymnus* nem-ismerése valaminő szégyenteli fogyatékoság, még akkor is, ha nem a fogyatékos tehet saját állapotáról: tanítványaim megszeppenten néztek rám. Közbevetőleg hadd jegyзем meg: 12 évesnél ifjabb tanulóknak általában nem szokás s nem is tanácsos Kölcsey versét, ezt az igen bonyolult költeményt tanítani, nem marasztalható el tehát előző iskolájuk sem. Nem vétek tehát, hogy diákjaim nem ismerik a verset, nekem mégis sikerült bűntudatot gerjesztenem bennük, gondoltam magamban bosszankodva. Semmi baj, mondtam nekik engesztelőleg, megtanuljuk. És már a *Szép Ilonka* tárgyalása mellett föladtam nekik memoriterként.

Így adódott, hogy amikor – jó két hét múlva – a Vörösmarty-vers megbeszélését befejeztük, a gyerekek a *Hymnus* szövegét már jól ismerték, könyv nélkül tudták. Mielőtt befoglunk volna a közös elemzésbe, értelmezésbe, arra kértem őket, írják le, milyen benyomást tett rájuk a költemény, mit gondolnak, hogyan éreznek. Ezekből a vallomásokból idézek. Kérem, nézzék el tanítványaimnak a stílári ügyetlenségeket.

1. (fiú) „Kölcsey Ferenc Himnusz című művét olvasva otthon, többször megfogalmazódott bennem, hogy ez a vers tragédiák, »szörnyűségek« sorozata. Az első két-három versszak még hozzávetőleg jó hangulatú volt, de mikor továbbmentem, rossz érzés fogott el, hogy egy országnak miért kellett egy ilyen elszomorító emlékeket összefoglaló verset Himnusznak nevezni. Szerintem Kölcsey írhatott volna egy vidámabb, reménykedőbb Himnuszt is.”
2. (fiú) „Nem tetszett az, hogy Kölcsey Ferenc csak rosszat ír a magyarokról. Az tetszik, hogy izgalmas a történet. Tömören írta le, és nem egy »könyvnyit« alkotott. Könnyű volt megtanulni. Nem tudom, hogy mért az Istenhez kell fordulnia. Mintha az egész nép nyomorultakból állna. Nem tetszett. Nem ír jól, csak a rosszra emlékszik. Szerintem va-

lami felemelő dolgot is beletehetett volna, hogy az embernek ne szoruljon össze a gyomra.”

3. (lány) „Érdekes ez a vers, mert a hazánk eddigi történelméből rakja bele a fontosabb részeket, de a harcokba rejti a legtöbb érzést, és arról ír, hogy milyen szörnyű a holtak, a lerombolt vár látványa, ami igaz is, de az nem, hogy csak rossz történt a magyar hazában. Én azt nem értem, hogy a szerző miért nem foglal bele a versbe egy kis vidámságot, hogy a jóról miért ír olyan nagyon keveset, és miért nem köszöni meg, hanem csak sopánkodik az Istenhez. Itt azt értem, hogy először leírja a történelmet, és az elvesztett harcokhoz még hozzáírja a saját érzéseit (ami nem baj, hiszen attól érdekes egy mű), de miért csak rossz érzései vannak a múlttal kapcsolatban? De ezen átugorva [ettől eltekintve] szépen van megírva a költemény, és (a néha előkerülő idegen szavakon kívül) könnyen tanulható. De nagyon érdekes mű.”
4. (lány) Ha őszinte akarok lenni, ez a vers nem áll olyan közel a szívemhez, mint kéne.”
5. (fiú) „Nagyon nem áll közel hozzám a vers, csak megzenésített formában. (Abból is csak az első versszak.) Tetszett nekem a megfogalmazása a magyarok kb. előző 1000 évének. Vannak benne szavak, mondatok, amiket hosszas töprengés után fejtettem meg. Nem tetszett benne, hogy végig az Istennel beszél. Nem tudom, ki mást kellett volna választani (hogy nekem még jobban tetszen). Visszatérve a megzenésített változathoz: általában focimeccsek elején hallom, akkor gyorsan ver a szívem, és eléggé meghatódok. Vagy amikor az olimpiákon egy-egy szám után ugyanezt hallom, akkor büszkének érzem magam, hogy értem s tudom, mit jelent.”
6. (fiú) „Nekem ez a vers – amióta elkezdtem tanulni – nagyon megtetszett. Megragadott a dallama, így viszonylag könnyen meg tudtam tanulni. Ennek a lírai költeménynek a hangulata is tetszett. Összefoglalva: szép az, amit Kölcsey Istenről írt. Szerintem ezt a verset a népnek ajándékozta vigaszként.”
7. (lány) „Nekem az egész vers hangulata nem tetszett, de vannak részek, amik megragadtak, pl. az első versszak és a hatodik. Tetszik, ahogy elmondja a költő a magyar nép eddigi kiemelkedő eseményeit, és hogy mindezt bele tudta foglalni egy versbe. Őszintén szólva engem nem ezek a versek ragadnak meg, kötnek le igazán.”
8. (fiú) „Nem tudom, hogy hogy lett pont ez a vers a magyar Himnusz, de ha én választottam volna,

biztos, hogy ez lett volna. Mert kell ennél jobb? Egy vers, ami tudatja a világgal (már aki érti), hogy milyen is a magyar nép, hogy mennyi szenvedésen ment keresztül.”

Az efféle tanulói vallomásokkal kapcsolatban mindig fölvethető, hogy mennyire akarnak és mennyire tudnak a saját valódi érzéseikről beszélni a gyerekek, s milyen mértékben idomulnak különféle, vélt vagy valóban létező elváráshoz. De amihez és ahogyan idomulunk vélekedéseinkben, az is jelzés értékű, kórunkról és társadalmunkról beszél. Az idézett megnyilatkozások, úgy vélem, igen tartalmasak, valóban reális problémákról beszélnek.

A konszolidált viszonyok között élő mai olvasó számára valóban zavarba ejtő Kölcsey versének tragikus pátosza, a negatív események túlsúlya, a kudarcra orientált szemléletmód. Nem könnyű ezzel azonosulnunk. Pedig a költemény, a nép sorsának jobbra fordításáért Istenhez fohászkodó ima, rejtett módon, a beszélő álláspontjával való *teljes* azonosulást várja el a magyar olvasótól (vagyis az érintett nép tagjától): értem is imádkoznak, számomra is fontos dolog érdekében, másként gondolkodni egyetlen helytelen. Pedig legtöbbször – többé vagy kevésbé – másként gondolkodunk. Túléltük a zivataros századokat, itt vagyunk, tehát mégsem volt, mégsem lehetett minden ennyire rossz. Aztán: ki éli meg azt a nemzeti büntudatot, amit a vers annyira hangsúlyoz? És hogyan, milyen értelemben fogadható el az a teológiai is problematikus állítás, hogy a *jövendő* bűnököt is előre megbűnhödtük? Akkor tehát szabad a vásár? Az Isten segítsége, áldása vagy legalábbis irgalma mindenképpen jár nekünk?

Laicizált korunktól idegen a történelemben aktívan cselekvő, az egyes események mögött közvetlenül ott álló Isten elgondolása is. Még hívők körében is. Mit kezdjünk e tiszteletre méltó, de elavultnak tetsző fölfogással? Zavarban vagyunk, nem tudjuk, igyekszünk nem is gondolni rá.

S még ha csak egy érdekes költemény volna a *Hymnus*! De nemzeti himnuszunk, természetes, hogy azonosulni akarunk vele. Az ellentmondások gyötrelmesek.

Természetesen tudjuk (s a gyerekekben is tudatosítanunk kell), hogy Kölcsey nem hivatalos nemzeti szimbólum céljából írta a versét, vagyis nem a magyar nemzeti himnuszt írta meg 1823-ban, költeménye – pontosabban annak első szakasza – csak később, a szerző szándékától függetlenül vált a Himnusszá. Köl-

csey versét elsősorban nem szakrális-nemzeti költeményként kell vagy érdemes vagy tanácsos olvasni, hanem húsba vágó problémákkal szembesítő, nagy költészetként. Kölcsey verse így is provokatív, s – úgy sejtem – már az volt a maga korában is. Hiszen már Kölcsey is laicizált korszakban élt, a *Hymnus*ban megjelenített vallási felfogással nem találkozunk a kortárs magyar irodalomban. Korábbi, 16–17. századi hangot és fölfogást imitál a versben, hogy ezzel gondolkodásra, szembesülésre, ellentmondásra ingereljen. Nem bizonyosságokat állít, hanem egy elsüllyedt történelemértelmezési keretet fölidézve gondolkodik, értelmez maga is. S miközben átéli, képzeletben újraéli a magyar történelem drámáját, belső, személyes dráma zajlik le benne, hiszen fölsejlik az a fölismerés, hogy az önnönmagát pusztító, önsorsrontó magyarságon az Isten sem tud segíteni, ha az magán nem segít; nem valamiféle külső ellenségtől kellene megvédelmezni e szeretett népet, hanem saját magától. A nyitó szakasz magabiztosságát ezért váltja fel a halk, bizonytalan könyörgés a záró szakaszban:

1.

*Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel*

8.

*Szánd meg isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.*

Aztán újra elhangzik, immár zárásként, a verset nyitó tétel:

*Megbűnhötte már e nép
A multat s jövendőt.*

Nem vált ez a kijelentés súlyosan problematikussá a vers középső részének fényében? Dehogynem. Csakhogy az ember ellentmondásos lény: irracionálisan kapaszkodunk ideákba, reménységekbe, illúziókba. Kölcsey ezt a vágyat mondatja ki a vers beszélőjével. S ezzel újra lehet kezdeni a gondolkodást, a gyöttrődő igazságkeresést, a magyarság múltjának, jelenének és jövőjének értelmezését.

Értjük mi a *Hymnus*-t? Tudjuk a *Hymnus*-t? Tanítjuk, tanuljuk, újra és újra szembesülünk nagyszerűségével és ellentmondásaival. És örülünk neki, hogy ilyen hatalmas költeményt választottak eleink a magyarság emblémájaként.

Tamás Ferenc

Magyarság és egyetemesség

Mielőtt a magyar kultúra nemzeti sajátosságairól és egyetemes jellegéről szólnék, szeretném jelezni, hogy számomra az *ember* és *kultúra* fogalma egymást föltételező, szétválaszthatatlan egységet képez, ami egyebek mellett azt is jelenti, hogy az emberi létezés, vagy konkrétabban az emberinek nevezhető élet nem képzelhető el az emberi kultúra létezése nélkül. A kultúra tehát semmi mással nem helyettesíthető, létfontosságú tényező az emberré válás szakadatlan folyamatában – vagyis az emberiség történelmében.

Ily módon, ha valaki a magyar és az egyetemes emberi kultúra sorsáról, helyzetéről, jelenéről és jövőjéről akar gondolkodni – szükségképpen el kell gondolkodnia a magyarság és az emberiség sorsáról és lehetséges jövőjéről is... E szerteágazó és szinte a végtelenbevezető kérdések végiggondolására – itt és most – természetesen senki sem vállalkozhat, hiszen a rendelkezésünkre álló tizenöt perc erre nem elegendő... Így hát az előttem szólókhoz hasonlóan én is arra szorítkoznék, hogy csupán egyetlen kérdésre próbálnék választ keresgélni – azt is tétován tenném, a teljesség igénye nélkül...

A kérdés, amelyet századunk első éveiben a fiatal Kodály Zoltán fogalmazott meg a naplójában, így hangzik: „Vajon fölszabadul-e ez a nép, még mielőtt elpusztul...?”...

Nem tagadom – miért is tagadnám? – Kodály Zoltán elemien egyszerű, de halálosan pontos kérdésfeltevése engem mélyen megérintett. Úgy is mondhatnám: szíven ütött, a homlokom közepébe csapott, belémnőtt, mint görcs a fába. Régóta élek együtt ezzel a kérdéssel, de főként az utóbbi években érzékelem: alig múlik el nap az életemből, amikor ne gondolnék rá, amikor ne villanna egyre élesebben és egyre fájdalmasabban a tudatomba... Akarva-akaratlanul, ehhez próbálom igazítani tennivalóimat, ehhez mérem mások cselekvéseit, ennek függvényében ítélem meg az országban, s a nagyvilágban zajló történeteket... Számomra tehát a kodályi kérdés nem egy a sok közül, hanem a kérdések kérdése, amely emberi és nemzeti létezésünk lényegére tapint és amely ma ugyanúgy válaszra vár, mint száz esztendővel ezelőtt.

Megvallom azt hittem és még ma is szeretném hinni, hogy megérem a választ, sőt, sok-sok honfitársamhoz hasonlóan abban is reménykedem, hogy a

válasz végül is igenlő lesz, vagyis, mi magyarok valóban fölszabadulunk – még mielőtt elpusztulnánk... Mindez azonban sajnos korántsem olyan magától értetődő, mint amilyennek első pillantásra látszik... Ha ugyanis kissé komolyabban belegondolunk sorsunk alakulásába és a szokásosnál szigorúbban szemléljük századunk történetét, látnunk kell, milyen iszonyú erők működtek, nemzeti létünk és a pusztá megmaradásunk ellenében.

Átgázolt rajtunk két világháború, megtizedelte életeinket, elpusztította emberi és nemzeti létezésünk elemi feltételeit... A trianoni trancsírozásnál fölnégyelték az országot, honfitársaink millióit száműzték a saját hazájából... Hosszú-hosszú évtizedeken át ember és nemzetellenes diktatúrákba kényszerültünk, vérszomjas ideológiák roncsolták a lelkeinket, véreskezű diktátorok rendelkeztek az életünkkel... Forradalmunkat, szabadságtörekvéseinket vérbe tiporták... Olykor-olykor már ki sem látszottunk a reánk nehezedő történelmi kényszerek szövevényéből... Mi magyarok nem véletlenül mondogatjuk – Petőfivel szólván: isten csodája, hogy még áll hazánk, isteni csoda, hogy még egyáltalán vagyunk...

Kérem ne vegyék eretnekségnek, ha létezésünk csodájáról megpróbálnék árnyaltabban gondolkodni. Nem vitatom az Egek Ura valóban sokat tett értünk: hitbéli tévelygéseinket tekintve minden bizonnyal többet is, mint amennyit megérdemeltünk volna... Ennek ellenére mondanám, hogy megmaradásunkat az égiek akarata mellett, a közülünk való, földön járó, hús-vér embereknek is köszönhetjük. Neves és névtelen honfitársainknak egyaránt. Mindazoknak, akik a még oly mostoha körülmények között is emberek maradtak, akik tisztességükkel, életükkel és életművükkel vigyáztak reánk, megtartottak minket és segítettek abban, hogy elviseljük az elviselhetetlent...

Gondoljuk csak meg, mi lett volna velünk – e században élő magyarokkal – ha őrző-vezérlő szellemeink nem tartják bennünk a lelket?... Ha nem hallgathattuk volna Bartók erkölcsi erőt és emberi hitet sugárzó zenéjét, Kodály zokogó kvartoszlopaít, közösségteremtő kórusműveit...?... Miféle csúszómászó alattvalókká hitványultunk volna Ady emberi fensége, kíméletlenül szigorú magyarság-mértéke nélkül...?... Miféle emberek és miféle magyarok volnánk, ha József Attila nem véste volna az agyunkba, hogy sziszegve sem szolgálhatunk nyomorító hatalmakat...?... Vajon volnánk-e még, ha Nagy László nem parancsolja ránk az emberi tartást, hogy letiporván az örök dilemmát – a vesztünkre törőket is üdvözölni tudjuk...?!...

Nem folytatom a nevek és a példák sorát, ezt bárki magában megteheti és a szíve szerint szabadon válogathat az életek és az életművek között. Ez az a szabadság, amelyet semmiféle hatalom nem vehet el tőlünk.

Egyszóval, megvert és megáldott minket a sors: rabok is vagyunk, szabadok is.

A történelmünk olyan volt – amilyen. Aki ismeri ezt a történelmet, nem csodálkozhat a magyarság önveszejtő hajlandóságán. Ám aki ismeri a magyar kultúra emberteremtő és nemzetmegtartó erejét, egyáltalán nem csodálkozhat azon, hogy még mindig létezőnk.

Vesztünkre törő ordas érdekek és hatalmi szándékok egyfelől – és kultúránk éltető ereje másfelől... Ez a magyar mérleg. Még nem dőlt el, merre billen. „Rabok legyünk, vagy szabadok” – kérdezte Petőfi. „vagy bolondok leszünk és elveszünk egy szálig, vagy ez a mi hitünk valóságra válik” – jövendölte Ady.

Történelmi tény, hogy a nemzet 1848 márciusában és 1956 októberében a rabság helyett a szabadságot választotta, s a magyar kultúra szellemi mértékei és erkölcsi követelményei szerint cselekedett... Forradalmaink – erkölcsi győzelmet aratván – tragédiába torkollottak. Ám világossá tették valamennyiünk számára: ha élni akarunk – szabaddá kell válnunk. Szabaddá pedig csak akkor válhatunk, ha a nemzet minden erejét – beleértve a szellemi és erkölcsi energiákat is – e cél érdekében képesek leszünk mozgósítani. Az erőviszonyokat ismerve, meglehet, hogy erőfeszítéseink kevésnek bizonyulnak. A tragédia nem szégyen. A rabság, a szabadság hiánya és az erkölcsi megsemmisülés a szégyellnivaló állapot. Minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk szabadságunk kivívásáért. Alább nem adhatjuk. Ez a magyar történelem nyílt parancsa.

Tizenvalahány évvel ezelőtt, amikor térségünkben is földerengett egy minden eddiginél emberibb, szabadabb és igazságosabb társadalom megteremtésének az esélye, mi, magyar értelmiségiek, történelmünk nyílt parancsának engedelmeskedve összetanakodtunk, meghánytuk-vetettük közös dolgainkat, és nemcsak elterveztük, hanem sokan el is vállaltuk a szükséges és lehetséges történelmi tennivalókat. Ezeken az eszmélkedő összejöveteleken magasak voltak a szellemi és az erkölcsi mércék. Akkoriban, a világnak eme fertályán még talpig vasban álltak a sötétebbnél-sötétebb diktatúrák, így aztán, mint állampolgárok meg voltunk fosztva legelemibb szabadságjogainktól is – emberekként azonban a mindenséggel mértük magunkat, s a kor színvonalán szabadon és tisztessé-

gesen próbáltunk meg gondolkodni az emberiség, valamint a magyarság sorsáról és jövőjéről...

Személyesen is tanúsíthatom: akár a monori erdőben, akár a lakitelki sátorban, akár a demokratikus bal oldal szellemi műhelyeiben, leginkább azon törünk a fejünket, hogyan lehetne vér nélkül, az emberi életek tiszteletben tartásával lebontani a történelemből öröklött diktatúrát illetve milyen szellemi, erkölcsi és politikai mértékek mentén lehetne létrehozni hazánkban a szabad emberek szabad társadalmát.

Ma már furcsán hangzik, de akkoriban szinte magától értetődőnek tűnt, hogy ezeken a kifejezetten politikai jellegű összejöveteleken leggyakrabban talán a bartóki példát emlegettük. Félreértés ne essék: pontosan tudtuk, hogy Bartók nem volt politikus. De ő volt az, aki a magyar kultúra mértékeit mindannyiunk számára nyilvánvalóvá tette. Életműve azt bizonyítja, hogy a magyar kultúrának igenis lehet világtörténelmi esélye és létjogosultsága is. Olyan életmű ez, amelyben békésen megfér egymás mellett a magyarsághoz, a magyar kultúrához való kötődés – és más népek, más kultúrák maradéktalan tisztelete egyaránt, amelyben az ősi, keleti, pentaton kultúra értékei harmonikusan ötvöződnek a nyugati keresztény kultúra értékeiben, amelyben a nép mély gyökerű kultúrája és a nemzet ún. magas kultúrája természetes módon összetartozik, amelyben a magyarság és az egyetemesség egymást éltető, egymástól szétválaszthatatlan fogalmak...

És persze valamennyiünkben, akik a rendszerváltás környékén a bartóki példát emlegettük, ott feszült, ott lüktetett Bartók erkölcsi intelme, amelyet századunk szülötteinek szánt: „Mai ember, minden idők legvadabbikának embere, próbálj mindenekelőtt ember lenni; s ha fölfogod, mit jelent embernek lenni, csak akkor törődhetsz hazával, társal és baráttal”...

Azt hiszem, ez a napnál világosabb beszéd.

A rendszerváltás leginkább azért siklott félre, mert Bartók intelmét szinte mindenki elfelejtette.

A katasztrófát elkerültük – a katarzist elsikkasztottuk.

Így aztán még azt sem tudhatjuk, hogy az elmúlt évtizedben közelebb kerültünk-e ama áhított szabadsághoz, vagy netán távolodtunk tőle.

Tudom, bárki szememre vethetné: hogy miféle furcsaságokat beszélek, összezagylálom a fogalmakat... Hiszen egy dolog a politika, más dolog a kultúra és megint más dolog az erkölcs. A politika hatalomelvű – a kultúra emberelvű. Mióta a világ világ, más logika szerint ítélkeznek a kreonok, és más logika szerint vállalják sorsukat az antigonék... Merően másképp gondolkodott Pilátus, a hatalom fia, mint Jézus, az Isten fia...

Elismerem, ez az érvelés logikus és manapság, a legkülönbébb hatalmi körökben divatos is. A hatalom technokratái röhögve élcélődnek, ha valaki, valamilyen közéleti kérdés kapcsán emberi logikára, netán a tisztesség fogalmára hivatkozik... Ilyen lett a világ – Bartókról már alig-alig beszélünk. Demokrácia van. Akinek nem tetszik, menjen, ahová akar... Csöndesen csak azt kérdezném: kreonok és pilátusok országát akarjuk-e megteremteni, vagy egy olyan országot, amelyben az igazság és a szeretet szándéka is élve maradhat...?...

Maga Bartók is olyan országba született, amelyben a hatalom logikája általában erősebb, mint az emberi logika. Amikor látta, hogy az emberi logika ébrentartására nincs remény, úgy döntött, elhagyja a hazá-

ját. Nem akart sem áldozata, sem pedig tehetetlen szemlélője lenni mindannak, ami akkoriban történt. A Zeneakadémián, a búcsú-koncertjén ráadásként, tudjuk, eljátszotta a Kis kece lányom... kezdetű pentaton népdalt, aztán csöndesen lehajtotta a zongora fedelét, és eltávozott. Ő ezt akkor megtehetette. De tízmillió magyar ezt nem teheti meg.

Már csak azért sem, mert ahhoz, hogy Kodály Zoltán hajdani kérdését megválaszolhassuk – mindenki-re szükség van.

És azért is, mert nekünk magyaroknak a saját hazánkban kell szabadokká válnunk.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Kósa Ferenc

Kőrösi Csoma Sándor, a könyvtáros

Kevés alakja van a magyar tudománynak, akinek élete – látszólag – olyan távol áll a könyvtártól, a könyvtárasságtól, mint Kőrösi Csoma Sándoré. Ha magunk elé képzeljük, magas hegyi ösvényeken látjuk sziklák között, vagy lámakolostorban, törökülésben elmélkedve. Pedig életének jelentős részét könyvek, kéziratok között töltötte, sőt hosszú évekig hivatásos könyvtáros volt.

Könyvtárak vonzásában

A lexikonok és életrajzok szerint Kőrösi Csoma Sándor Erdélyben, a Háromszék megyei Kőrös faluban született, 1784-ben.

A Csomák szegény székely katonák voltak, akik határőrségi szolgálatra voltak kötelezve. A faluban az a szokás alakult ki, hogy általában csak az első fiúgyermek keresztelését jegyezték be az anyakönyvbe. Az ily módon be nem jegyzett fiúkat mesterséget tanulni küldték, vagy iskolába. Ez történt Sándorral is, 1799-ben, tízéves korában beírták a nagyenyedi kollégiumba. Mivel családja igen szegény volt, szolgadiákként tanult az alsóbb osztályokban, nyolc éven át. 1807-ben kezdte meg felsőbb tanulmányait. Erdélyi életrajzírója, *Csetri Elek* szerint a lelkesen tanuló ifjú előtt megnyíltak a kollégium tudományos gyűjteményei. Ebben az időben a könyvtárnak már körülbelül nyolcezer kötete, két olvasóterme volt. E korszak „bibliothecarius professora” pedig *Bodola János*, akinek diákkönyvtárosok segédkeztek. A gyűjteményben latin, magyar, német művek mellett sok

arab, kínai, héber, görög, török munka volt található. Ezek a könyvek korán felkeltették a történelem és a magyarok eredete iránt rendkívüli módon érdeklődő diák figyelmét. Egyébként a kollégiumnak saját múzeuma is volt, amelyben különböző érmeket tároltak. A érmegyűjteményt akkoriban *Herepei Ádám*, a kutató hajlamú ifjú igen kedvelt professzora gondozta. Egyes források szerint ebben az időben tett először fogadalmat arra, hogy Keletre utazik a magyarok eredetének felkutatására. Fizikailag és szellemileg már ekkor megkezdte a fölkészülést. Nagy hatással volt elhatározására *Benkő Ferenc* professzor, a magyar földrajztudomány egyik megalapítója, akinek *Magyar geográfia* című művének második kötete Ázsiával foglalkozik, és erősíthette szándékát tanára *Napkeleti utazók* című munkája is. Eközben tudatos nyelvtanulással is készült utazására, anyanyelvén kívül már gyermekkorában tudott románul, németül, majd tanult latinul, görögül, héberül és franciául. Lényegében ekkor szerzett grammatikai ismeretei tették alkalmassá később az Európában alig ismert keleti nyelvek elsajátítására és a tibeti nyelv grammatikájának elkészítésére, valamint szókincsének összegyűjtésére.

1816-ban ösztöndíjat nyert a göttingeni egyetemre. Életének erről a szakaszáról ő maga így írt: „Miután bölcsészeti és hittani tanulmányaimat elvégeztem a Bethlen-Kollégiumban Nagyenyeden... Hannoverában, a göttingeni egyetemen hallgattam többrendbeli előadást 1816. évi április 16-tól 1818 július végéig”.

Tulajdonképpen itt mélyítette el ismereteit a kelettudományokban, és határozta el végleg, hogy őseinket a távoli Kelet tájain keresi. Különösen sokat tanult *Johann Gottfried Eichhorn* professzortól, többek között arab nyelvet is. Szabad idejének jelentős részét az egyetem kiváló könyvtárában töltötte. Erről így írt *Thaisz András*, a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője: „Illő figyelemmel olvasta a napkeletre tett utazásoknak leírásait, melyekkel a Göttingai Universitasnak jeles bibliothekája bővelkedik”. Az ekkor már mintegy 300 ezer kötetes könyvtár kölcsönzési naplójában megmaradt feljegyzések szerint Kőrösi Csoma Sándor görög, latin, német, francia irodalmi és történelmi műveken kívül kikölcsönözte Euripidész, Hérodotosz, Homérosz, Xenophon, Dante, Tasso, Herder, Schiller, Fénelon és Eichhorn munkáit; *Barthlémy Voyage de jeune Anarcharsis en Grèce* (Az ifjú Anarcharsis utazása Görögországban) című könyvét például többször is. Később is szeretettel emlékezett erre a könyvtárra és alkalmazottaira: tibeti szótárát és nyelvtanát megküldte az intézménynek, ajánlva őket a gyűjtemény tanárvezetőinek, *Benecke* és *Bunsen* professzoroknak.

A sorsfordító elhatározás

Göttingenben érlelődött meg benne az az elhatározás, hogy felkeresi a Belső-Ázsia életében nagy szerepet játszó ujgurokat, akiket akkor a szakirodalom a magyarok rokonainak tartott. Az egyetemen foglalkozott a perzsa, a török és az angol nyelvvel is. 1818 júliusában hagyta el a göttingeni egyetemet, és visszatért Nagyenyedre, ahonnan többször ellátogatott Kolozsvárra, a Tudós Körbe. Itt kapcsolatba került *Döbrentei Gáborral*, aki az ifjú tudósnek felajánlotta, hogy gyűjtést indít, és társadalmi támogatást szerez keleti útjához, de ő azt nem fogadta el. 1819-ben Temesvárra, majd Zágrábba utazott, hogy a szláv nyelveket tanulmányozza, úgy tervezte ugyanis, hogy Oroszországon át utazik Keletre, de nem így történt.

1819 novemberében indult Nagyenyedről Ázsiába, erről így írt: „Elhatároztam, hogy elhagyom hazámat s keletre jövök, s ahogy lehet biztosítván mindennapi kenyeremet, egész életemet oly tanulmányoknak szenteltem, melyek a jövőben hasznára lehetnek az európai tudós világnak általában és fényt vethetnek nemzetem történetének még homályban lévő kérdéseire különösen”. Eredeti tervétől eltérően Konstantinápolyba igyekezett, ahol török, perzsa és arab forrásokat szeretett volna tanulmányozni, de akkor itt éppen pestisjárvány volt, ezért kénytelen

volt megváltoztatni útvonalát. Alexandriába hajózott: „Szándékom volt Alexandriában vagy Kairóban időzni arabs tanulmányaim gyarapítása végett, melyekre már Európában szert tettem, de a pestisnek véletlen kitörése miatt elhagytam Egyiptomot s egy szíriai hajóra ülve megérkeztem Ciprus szigetén lévő Larnaka városába”. Ezután Szidon, Bejrút és Tripoli érintésével Latakiába hajózott, innen gyalog Aleppóba ment, majd egy karavánhoz csatlakozva Mosszulba érkezett. Hogy feltűnést ne keltsen, egyszerű ázsiai ruhát öltött, és így érkezett Bagdadba, ahol négy hónapon keresztül perzsául és angolul tanult: „átolvastam néhány cikket, mely célom elérésére szolgált”. Innen karavánokhoz csatlakozva Buharába ment, ahonnan közvetlenül a vélt ujjur rokonokhoz indult volna, a háborús hírek miatt azonban kénytelen volt visszafordulni. Dél felé, Afganisztán fővárosába, Kabulba vette útját, majd Indiába tartott, hogy Pandzsábon, Kasmiron, Ladakon keresztül jusson el Belső-Ázsiába. 1822 júliusában találkozott *William Moorcroft* angol kormánybiztossal, aki felismerte a nehéz anyagi helyzetbe jutott magyar tudós képességeit, és támogatást ajánlott fel neki. Biztatta, hogy tanulja meg a tibeti nyelvet. Kőrösi Csoma vállalta, hogy tibeti–angol szótárt és nyelvtant készít. Saját maga így írt erről: „Szeptemberben Mr. Trebecknek, Moorcroft társának visszatérte után Szpitiből, Mr. Moorcroft kölcsön adta nekem átolvasás végett az *Alphabetum Tibetanum* nagy kötetét, amelyben Tibetország és a tibeti irodalom felől sok tanulságosat találtam. Föltettem tehát magamban, hogy ezen különös nyelvnek szerkezetével megismerkedem”. Azt is remélte, hogy a tibeti forrásokból a magyarok őstörténetére vonatkozó adatokat is megtud.

Először Lehben tanulmányozta a tibeti nyelvet, majd a zanglai kolostorban, ahol tizenhat hónapot töltött. Itt a tudós *Szangje Punctog* láma segítségével foglalkozott a nyelvvel: „ezen értelmes lámának ügyes útmutatásával megtanultam nyelvtanilag is a tibetit, s megismerkedtem azon irodalmi kincsek néhányával, melyek 320 vaskos nyomtatott kötetbe vannak foglalva, s a tibeti tudományosság és vallás alapját alkotják”. A kolostorban több ezer kötetes könyvtár állt rendelkezésére. Hogy átfogó képet kapjon a tibeti műveltségről, kivonatokat készített a főbb művekből, a buddhista filozófiai rendszerekről, asztrológiáról, orvostudományról, logikáról, nyelvtanról. Ezeket a füzeteket az irodalom „Alexander könyvek”-nek nevezi, ma a Magyar Tudományos Akadémián őrzik őket.

1826 és 1830 között az igen gazdag könyvtárral rendelkező kanamai kolostorban folytatta kutató munkáját, itt fejezte be szótárát és nyelvtanát, összeállította a szanszkrit–tibeti–buddhista szakszavak gyűjteményét.

Az Ázsiai Társaság másodkönyvtárosa

Kőrösi Csoma – a tibetológia megalapítója – 1831-ben Delhi, Agra, Benáresz érintésével tért vissza Kalkuttába. Az Ázsiai Társaság kalkuttai könyvtárában végzett először rendszeres könyvtárosi munkát. 100 rúpia havi fizetésért katalogizálta a gyűjtemény tibeti kézíratait, feltárta tartalmukat, azaz annotált katalógust készített róluk. Ez a kézzel írt katalógus ma is megvan. Kiváló életrajzírója, *Baktay Ervin* erről így emlékezik meg: „A kormány havi 100 rúpiára emelte Kőrösi járandóságát, azzal a kikötéssel, hogy a magyar tudós dolgozza fel azt a tibeti irodalmi anyagot, amelyet Hodgson küldött Nepálból, és készítsen arról »catalogue raisonné«-t, vagyis tartalmi kivonatokkal és szakszerű ismertetésekkel ellátott katalógust. Ez nagy munka volt; csak olyan kiváló szaktudós vállalhatta, amilyen Csoma volt.”

Közben 1833-ban a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választotta, 1834-ben pedig megjelentek életének fő művei, az *Essay towards a Dictionary Tibetan and English* és a tibeti nyelvtan (*A Grammar of the Tibetan Language in English*). Ezután a Bengáli Ázsiai Társaság tiszteletbeli tagjává választotta.

Könyveinek megjelenése után a hazai könyvtárakra is gondolt, és tiszteletpéldányokat küldött haza, de nem feledkezett meg kedves tanáraitól sem. *Döbrentei Gábornak* jelezte, hogy 50 példányt küld tibeti munkáiból, ebből 10 példányt Erdélybe, 10 pedig Magyarországra került. A további köteteket az osztrák birodalom tartományai (Ausztria, Itália, Csehország, Galícia stb.) könyvtárai, tanintézetek kapták. Magyarországon az elosztást *gróf Teleki József*, a Magyar Tudós Társaság elnöke végezte, egy példányt a Magyar Tudós Társaság – a mai MTA – könyvtára is kapott. Az Erdélybe küldött példányokhoz Csoma megjegyezte: „Nem a célból küldöttem ezen könyveket, mintha azokat Erdélyben tanulni kellene, hanem hogy lennének mintegy bizonyosságai hálámnak s ázsiai tanulmányaimnak, s hogy míg a tudósok ezekről ítéletüket megteszik, s lássa a világ, hogy az ázsiai tudományosság kútfejei megnyitására mi is tettünk valamit”.

1835-ben Bengáliába utazott, ahol főleg a szanszkrit és a bengál nyelveket tanulmányozta. Tulajdonképpen könyvtárosi pályája visszaérkezése után kezdődött, amikor kinevezték a kalkuttai Ázsiai Társaság másodkönyvtárosának. Jelentős könyvtárosi tevékenységéről a következőket olvashatjuk *Csetri Elek* bibliográfiájában: Kőrösi hivatali munkája a társaság keleti kézirat-gyűjteményének rendezése és katalogizálása volt. Tudósunk könyvtárosként is olyan komoly munkát végzett, hogy 1928-ban, azaz száz év múlva, Baktay Ervin ottjártakor a könyvtár gyűjteménye ugyanazon rendszerezésen alapult, amelyet Kőrösi alakított ki. Gazdag orientalisztikai ismeretanyaga és széles körű nyelvtudása igen alkalmassá tették ilyen jellegű könyvtárosi feladatok elvégzésére. Feljegyezték róla, hogy hatalmas munkával átrendezte a könyvtárat is.

A legújabb kutatások kiderítették, hogy aktív gyakorlati tevékenységet is kifejtett. *Betlehenfalvy Géza* kutató a kalkuttai Ázsia Társaság Levéltárában olyan leveleket, iratokat fedezett fel, amelyek azt igazolják, hogy Kőrösi könyvszerzeményezéssel és -rendeléssel is foglalkozott, előkerültek a könyvmegrendelő levelei. Más levelekben a könyvtár épületével kapcsolatos javításokat sürgette, máskor meg berendezési tárgyakat kért. Lehet, hogy a további kutatás újabb adatokat tár fel Kőrösi gyakorló könyvtárosi munkájáról. Annál is inkább, mert ott lakott a könyvtár épületében, egy kis szobában. Erről a körülményről emlékezik *Schöffi Ágost*, az egyetlen hiteles Kőrösi arcképet készítő grafikus, aki egyben utolsó látogatóinak egyike volt: „Ő remeteként él a tibeti s más iratok halmazai közt az Ázsiai Társaság épületében, honnan ő ritkán jó ki. Este az udvarban kis sétát tesz, s aztán szobájába becsukja magát... Őt mindig könyvei közt találom. Víg volt, nevetgél, és nagy kedvre is derült, mindenkor, ha Magyarországról beszélhetett.”

Viszonylag hosszú kalkuttai könyvtárosi tevékenység után *Kőrösi Csoma Sándor* 1842 tavaszán ismét utazásra szánta el magát: egy másik könyvtárba akart kerülni Lhaszába, hogy ott adatokat gyűjtsön a magyarok őstörténetére vonatkozóan, majd fel kívánta keresni az ujugyrok földjét Belső-Ázsiában. Régi vágya azonban nem teljesülhetett, mert útközben halálos betegségbe esett, és 1842. április 11-én Darjeelingben meghalt.

Batári Gyula

A könyvtár a közösség emlékezetének temploma

Argentín–magyar könyvtárközi együttműködés

Együttműködési megállapodást írt alá az *Országos Széchényi Könyvtár* (OSZK) tanácstermében Poprády Géza, az intézmény főigazgatója és dr. Oscar José Sparra Midre, az Argentín Nemzeti Könyvtár igazgatója. A megállapodás célja kialakítani a két intézmény közötti kapcsolatokat, és keretet biztosítani a mindkét fél számára gyümölcsözőnek ígérkező együttműködéshez.

A dokumentumban foglaltaknak megfelelően az Argentín Nemzeti Könyvtár felmérést végez az Argentínában található hungaricagyűjteményeket (Magyarországra vonatkozó magyar vagy idegen nyelven írt műveket) illetően, s a feldolgozás adatait továbbítják az Országos Széchényi Könyvtárhoz. Az OSZK pedig ezt az anyagot közreadja a *Hungarica* anyagot őrző külföldi könyvtárak című, eddig 12 kötetet számláló sorozatában.

Az egyezmény szerint az Argentín Nemzeti Könyvtár elkészíti a *hungarica*-névkatasztert, amely az Argentínában élő vagy ott élt neves magyar személyiségek adatait tartalmazza. Ez komoly segítség a két országban élő magyarok közötti kulturális kapcsolattartásban. Az aláíró felek vállalták, hogy segítik az országaikban fellelhető, a másik fél nemzeti könyvtári gyűjtőkörébe tartozó hagyatékok felkutatását, valamint azok gyűjteménybe kerülésének elősegítését. A dokumentumban rögzítették a két ország közötti könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét, azaz a felek használhatják egymás könyvtárát. (Ha valaki egy spanyol nyelvű könyvet akar olvasni, amely nem tartozik az OSZK gyűjtőköréhez, akkor megkéri, és Argentínából megkaphatja.)

A megállapodás kiterjed még közös kiállítások, rendezvények kezdeményezésére, a munkatársak

szakmai és tudományos cseréjére, cseregyakorlatok lebonyolítására. Az egyezmény rögzíti: fakszimile (az eredetiről készített hiteles másolat) kiadvány készítése céljából – állományvédelmi szempontok figyelembevételével – a felek egymás rendelkezésére bocsátják eredeti példányaikat.

Az aláírást megelőzően dr. Oscar José Sparra Midre előadást tartott az ELTE könyvtártudományi tanszékén *Kultúra és nemzeti azonosságtudat egy globalizált világban* címmel. Kiemelte: minden nép kultúrája egyedi és megismételhetetlen. Az ellentét a nemzeti és a nemzetközi kultúra között látszólagos, valójában kiegészítik egymást. Az egyetemes kultúra egy nagy mozaik, amelyben minden egyes darabnak helye van, s ha egy hiányzik, a kép már értékelhetetlen.

Ezért a nemzeti identitás elengedhetetlen feltétele az egyetemes kultúra megértésének. Tiszteletben kell tartuk a világ összes népének kultúráját, s mindegyik számára azonos feltételeket kell teremteni a globalizáció részéről, amelyet csak így szabad elfogadni. A globalizációból nem lehet kimaradni, mert aki megpróbálja, annak vége. Csak a csatlakozás módja kérdéses. Teljesen beolvadni nem szabad, így feladnánk magunkat. Önmagunk azonosságát megőrizve kell integrálódunk. José Sparra Midre beszédében kitért a könyvtár szerepére: „A könyvtár a közösség emlékezetének temploma” – mondta. Végül néhány szóban méltatta Magyarország kulturális szerepét, majd ismertette az 1810-ben alapított Argentín Nemzeti Könyvtár történetét, gyűjteményeit, működését és terveit.

K. B.

Napi Magyarország,
1999. márc. 10.

Átadták a Magyar Örökség díjakat

A Magyar Örökség kitüntető címetek tizennegyedik alkalommal adták át vasárnap az *Országos Széchényi Könyvtár* dísztermében. E díjjal jutalmazták a polgárok szavazatai alapján több mint két ésszázados nemzetmegtartó erejéért a kolozsvári és a nagyváradai magyar színházat, a magyar nyelv ápolása érdekében kifejtett munkásságáért Bánffy Györgyöt, a kakaj-

sportban elért kiemelkedő szerepléséért Kőbán Ritát, balladakutató tevékenységéért Vargyas Lajost. Posztumusz Magyar Örökség címet kapott életművéért Kodolányi János író, a cimbalomművész Rácz Aladár, valamint falukutató munkásságáért Újszászy Kálmán professzor.

Magyar Nemzet, 1999. március 22.

Komputerek a könyvtárban Keressük Minervát

A könyv szeretetével jobbra szüleink fertőznek meg bennünket, de egy jó irodalomtanár is felkeltheti ezt az érdeklődést diákjaiban. Az igény tehát a legtöbbször megvan, de se helyünk, se pénzünk nincs arra, hogy könyveink számát tetszés szerint szaporítsuk. Internet ide vagy oda, előbb vagy utóbb egy kellemes, csendes, nyugalmat árasztó könyvtárban találjuk magunkat.

Elvileg minden magyar állampolgár aktív könyvtárlátogató lehetne. A nagyvárosi emberek azonban e téren is kényelmesebb helyzetben vannak. Az egyetemi városok és a megyeszékhelyek nagy és sokszínű ellátást nyújtó könyvtárakkal rendelkeznek.

A kisebb településeken előfordulhat, hogy csak fiók- vagy mozgó könyvtárak szolgálják az olvasni vágyókat.

Köteles példány

A legszerencsésebbek a budapesti és a debreceni polgárok. E városokban szinte minden létező kiadványhoz hozzájuthat az érdeklődő. Az Országos Széchényi Könyvtárnak már az alapító okiratában szere-

Nemzeti és nyilvános

Magyarországon a középkorban kolostorok, királyi kancelláriák őrizték a könyvkultúra értékeit. A főúri magánkönyvtárak nagy része a 18. századra alakult ki. Arra, hogy nemzeti könyvtár jöjjön létre, 1802-ig kellett várni. Ekkor alakult a *Széchényi Országos Magyar Könyvtár*, melynek másfél ezres állományát (könyvek, kéziratok, metszetek) gróf Széchényi Ferenc adományozta az államnak. A művelődni vágyó nagyközönség előtt 1866-ban a Nemzeti Múzeum épületében nyíltak meg a könyvtár kapui, addig csak a tudósok és írók szűk köre juthatott be ide.

A nyilvános könyvtárak századunk elején terjedtek el általánosan. Valamilyen formában ma már szinte minden településen működik ilyen intézmény.

pel a kötelespéldány-jog, ami azt jelenti, hogy minden, hazánkban megjelenő kiadványból a nyomda vagy a kiadó köteles példányokat eljuttatni a nemzeti könyvtárnak.

Egy 1952-ben kelt rendelet szerint ugyanez vonatkozik a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetem könyvtárára is. Az állam így biztosítja, hogy semmi ne vesszen el a nemzeti gyűjteményből, még akkor sem, ha az Országos Széchényi Könyvtár épületét valamilyen katasztrófa érné.

Mégis, mit jelent az, hogy „minden létező kiadvány”? A kötelespéldány-rendelet nem csak a köny-

vekre vonatkozik, hanem az összes megjelent írott vagy elektronikusan rögzített kiadványra, még akkor is, ha az nem kerül kereskedelmi forgalomba. A könyvek mellett tehát újságok, térképek, kották, audio- vagy videokazettára, bakelitlemeze, CD-ROM-ra, számítógépes lemeze rögzített kiadványok is bekerülnek a nemzeti bibliográfiába, mégpedig válogatás nélkül. A nemzeti könyvtár egyik feladata ugyanis az, hogy minden művet – még ha az szélsőséges nézeteket

is tartalmaz, vagy nehezen tűri a nyomdafestéket – regisztráljon és megőrizzen az utókor számára. A katalógusban tehát minden megjelent mű megtalálható. A szabad polcon azonban már bizonyos értékek mentén válogatott művek állnak. A mai szabályozás szerint hat köteles példányt kell a nemzeti könyvtárba eljuttatni. Ezek közül egyet archiválnak, egy pedig helyben olvasható. Egy példány Debrecenbe kerül, a többit az arra jogosított könyvtárak között osztják szét.

Az Országos Széchényi Könyvtár feladata a hungaricumok gyűjtése, vagyis az, hogy minden magyar vonatkozású művel rendelkezzen, amely a világon megjelent. A gyűjtemény teljes állománya meghaladja a hétmillió dokumentumot, ehhez hozzáférhet minden nagykorú állampolgár, aki érvényes olvasójeggyel vagy napijeggyel rendelkezik.

Hazánkban csaknem 1200 könyvtár van. Ezek egy része nyilvános: bárki igénybe veheti. Nyilvános könyvtárak az országos szakkönyvtárak, az egyetemi könyvtárak, az önkormányzati és közkönyvtárak. Csak a fenntartó „kötelékébe” tartozó polgárok lehetnek használói a nem nyilvános könyvtáraknak. Ilyenek a főiskolai, iskolai, vállalati, egyházi, alapítványi és szakszervezeti bibliotékák.

A nem speciális érdeklődésű, „csupán” művelődni, szórakozni vágyó olvasóknak az önkormányzati és a közkönyvtárak szolgáltatásait érdemes igénybe venniük. Ezekben a kiadványok nagy része – akár több hétre is – kölcsönözhető.

Szakosodás

A szakirányú érdeklődésű olvasók, diákok, kutatók a szakkönyvtárakban szinte biztos sikerre számíthatnak. Ezek a művek beszerzésekor értékelnek, válogatnak és a témához tartozó igényes kiadványok kínálatát igyekeznek bővíteni.

Az adott szakterülettel foglalkozó intézmények mellett, vagy az azoktól függetlenül működő szakkönyvtárak általában egy-egy tudományághoz tartoznak: orvosi, mezőgazdasági, műszaki, pedagógiai, zenei könyvtárakat kereshetnek az érdeklődők. A nyelvtanulók vagy a gyakorolni vágyók az Országos Idegen Nyelvű Könyvtárat keressék, amelynek épülete független a fenntartótól. A néprajzi témákkal foglalkozók viszont a Néprajzi Múzeumban találják meg a legigéretesebb könyv- és dokumentumgyűjteményt.

A megfelelő könyvtár megtalálásában sokat segíthet egy kiválóan használható kiadvány, a Könyvtári Minerva, amely az ország összes könyvtárának szolgáltatásairól részletes és könnyen kezelhető adathalmazt tartalmaz. A háromkötetes kiadvány az Országos Szé-

chenyi Könyvtár Könyvtártudományi Szakkönyvtárában megtalálható (telefon: 223-3725).

Ingyenes internet

A kisebb intézmények általában a könyvtári alapszolgáltatásokat nyújtják. Olvasás és kölcsönzés, esetleg könyvtárközi kölcsönzés és fénymásolás szinte minden könyvtárban lehetséges. Van, ahol tájékoztató szolgáltatások (témafigyelés, irodalomkutatás, fordítószolgálat, adatszolgáltatás) is igénybe vehető. Előfordul, hogy nyomdai munkákat is elvállalnak, esetleg könyvesbolt vagy antikvárium is található az intézményben. Egyes könyvtárak házhoz szállítást is vállalnak, mozgó könyvtárakat működtetnek, hangoskönyvtári szolgáltatást nyújtanak. Olvasóköroket, nyári olvasótáborokat is szerveznek.

Az állomány egy része a legtöbb könyvtárban szabad polcon megtalálható, a többi műhöz katalógusból való kikeresés után a könyvtáros segítségével a raktárból juthat hozzá az olvasó.

A könyvtár technikai felszereltségétől függően rádió, televízió, lemezjátszó, magnó használata is lehetséges, de van, ahol hangstúdió, diavetítő, filmvetítő, videomagnó is található. Ez főleg a zenével, művészetekkel vagy idegen nyelvekkel foglalkozó látogatóknak lehet hasznára.

Sok helyen a számítástechnika eszközei is rendelkezésre állnak. Van, ahol a könyvtári állományból cím, szerző vagy az írás tárgya, témája alapján számítógéppel keresheti ki az olvasó az olvasni (hallgatni; nézni) kívánt anyagot.

Sok helyen személyi számítógépet használhatunk, CD-olvasók, multimédiás gépek, hálózatok is rendelkezésünkre állnak. Néhány könyvtár, korlátozott időre ugyan, de ingyenes internethasználatot is nyújt látogatóinak.

Melyikbe ne menjünk?

Aki csak egy kis nyugodt olvasgatásra vágyik, az – különösen vizsgaidőszakban – jó, ha elkerüli az egyetemi és országos könyvtárakat. December közepétől január végéig és május–júniusban a felsőoktatási hallgatók szinte ellepik az olvasótermeket, és lássuk be, nekik valóban szükségük van minden percre és minden előírt könyvre. Ha biztosan meg szeretnénk találni egy dokumentumot erre a legnagyobb esélyünk a köteles példányt gyűjtő könyvtárakban van, de ha nem akarunk érte „sorban állni”, akkor jobb, ha egy kisebb szakkönyvtárat keresünk fel, ahol egy műből több darab is található. Ha nyugodt, csendes, békés helyen tudunk csak összpontosítani, leg-

jobb, ha kicsi, kevés olvasótermi helyet fenntartó, otthonos könyvtárba vesszük be magunkat.

Mielőtt beiratkoznánk, készülünk fel arra, hogy már nem gyermekkorunk szép emlékű, jelképes könyvtári tagsági díját kérik az olvasójegyért. Van ahol kétezer forint az éves könyvtárhasználati díj, a napijegy háromszáz forint. Persze, léteznek kedvezményes díjak is (diákoknak, szociálisan rászorulóknak), és vannak eleve olcsóbb könyvtárak.

Beiratkozás előtt tehát jobb, ha utánajárunk: valóban ez-e az a könyvtár, ahol megtaláljuk a megfelelő könyveket és a megfelelő körülményeket. Tapasztalataink szerint ezekről a kérdésekről a könyvtár munkatársai telefonon is szívesen adnak tájékoztatást.

*Sződy Judit
Teszt magazin, 1999. március*

OSZK HÍRADÓ

**Az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XLII. évfolyam – 1999. 3–4. szám**

Főszerkesztő: Batári Gyula

A szerkesztőbizottság tagjai: Berke Barnabásné, Ottovay László, Poprády Géza,
Rády Ferenc, Rózsa Mária, Seres Tibor, Somkuti Gabriella, Somogyi Pálné

A szerkesztőség címe: Budapest, Budavári Palota F. épület, Postacím: 1827 Budapest

Készült az OSZK Nyomdaüzemében, 500 példányban, 4,5 (A/5) ív terjedelemben

Műszaki szerkesztő: Rosta Lajosné

Felelős vezető: Burány Tamás

Munkaszám: 99.121

ISSN 0324-2064